

Blad ur tobakens historia

af

Magnus Bernhard Swederus

Med personalia om författaren

Avskrift 2013 av artikel ur:

Svenska Trädgårdsföreningens tidskrift 1887:

Första häftet s. 6–15; Andra häftet s. 34–47; Tredje häftet s. 72–84;
Fjärde häftet s. 110–119; Femte häftet s. 136–146; Sjätte häftet s. 170–183.

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien
Enheten för de areella näringarnas historia, ANH

Magnus Bernhard Swederus föddes 1840 i Fellingsbro i Västmanland. Han kom som 20-åring till Uppsala för att studera vid universitetet och disputerade också här på avhandlingen om *Botaniska trädgården i Upsala 1655–1807* (Falun 1877). År 1884 tillträdde han en tjänst som adjunkt i naturlära, historia och svenska vid Uppsala högre läroverk, en tjänst som han upprätthöll i hela 24 år, till 1904. Han avled några år senare 1911, 71 år gammal i Uppsala, den stad han blev trogen i hela sitt liv och parallellt med sin lärargärning ägnade ett omfattande och seriöst historiskt forskarstudium.

Swederus är okänd för den stora allmänheten. Hans namn, forskargärning och publikationer saknas t.ex. i våra uppslagsverk och encyklopedier (med något undantag). Nationalencyklopedin (NE) nämner honom inte ens vid namn. För den trädgårdshistoriske forskaren går det dock inte att komma förbi Swederus. Han har genom sitt idoga och kvalificerade arkivarbete lagt en grund på vilken många senare forskare arbetat vidare. Det gäller hans mycket omfattande excerperingar av landets äldre trädgårdsförhållanden i en mycket vid kontext. Dessa förvaras på Uppsala Universitetsbibliotek (UUB). På excerpterna baserade t.ex. Sten Karling stora delar av sin epokgörande avhandling *Trädgårdskonstens historia i Sverige intill Le Nötrestilens genombrott*, Stockholm 1931.

Själv lät Swederus ge ut ett 20-tal längre och kanske lika många kortare artiklar, flera unika för sin tid och till stora delar baserade på det primära källmaterialet i arkiven. Staden Uppsala, och historiska förhållanden i Uppsala, intresserade honom mycket. Han behandlade i ett historiskt sammanhang så vitt skilda ämnen som Sveriges bergshantering från 1600-talets början, boklådorna i Uppsala från samma tid, den botaniska trädgårdens historia i staden, olika studentnationers historia, Olof Rudbeck d.ä. och d.y., Linné, Sveriges allmänna trädgårdshistoria från äldsta tider, romarnas trädgårdskultur, våra kulturväxter m.m.

Om än Swederus möjligen är någorlunda känd av de etablerade forskarna inom de historiediscipliner där han verkat, och i Uppsala, och ev. till namnet bekant för något flera inom ämnet trädgårdshistoria så stannar nog kunskapen där; möjligen har också något av hans verk studerats. För det är just att nå hans artiklar som utgör stötstenen. Verken är många, de är spridda i svåråtkomliga tidskrifter, ofta i flera på varandra följande nummer och de är av mycket olika längd. Framför allt skulle Swederus pionjärbete, företrädesvis inom svensk trädgårdshistoria genom ett urval av de viktigare artiklarna och opublicerade föredragen, göras tillgängligt för flera och kunna bedömas efter förtjänst. Äras den som äras bör. Flera skriver idag, med ambitionen att komma med nyheter, om det som Swederus själv utrett och kommit fram till för hundra år sedan. Publiceringen av Swederus artiklar torde öka intresset hos allmänheten och samtidigt stimulerar de till vidare forskning,

ibland för att bekräfta eller vederlägga hans rön. Man må inte förglömma att Swederus excerperingsarbete både direkt och implicit har lagt grunden till framställningen av hela den svenska trädgårdens historia; en *kompendietradition* är sålunda för handen, vilken det självfallet är angeläget att diskutera och kanske konfrontera. Swederus olika artiklar på hortikulturens och naturforskningens många områden är således dubbelt aktuella, dels som tidiga bearbetningar av ett primärt källmaterial vilket fortfarande står sig och må spridas, dels som tendensiösa barn av sin tid med en mission som gärna bör skärskådas.

Det bör också framhållas att Swederus var en utmärkt språkbehandlare och hans texter kan även idag läsas med största nöje. Han skildrar både långa förlopp och speciella frågor med skicklig penna. Det gör att hans artiklar förhoppningsvis skulle kunna nå utanför forskarnas krets. Läsning av artiklarna skulle kunna öka förståelsen för äldre tiders trädgårdsarbete, leda till att fler äldre sorter och metoder användes idag och att kanske rester av äldre växtmaterial i gamla trädgårdar bevaras och utvecklas.

Följande verk publiceras på Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens enhet för de areella näringarnas historias hemsida, ANH:

1877 *Botaniska trädgården i Upsala 1655–1807. Ett bidrag till den svenska naturforskningens historia*, Uppsala 1877, [xi s.] 141 s.

1880–82 *Svensk hortikultur i forna dagar*, I & II, Svenska Trädgårdsföreningens tidskrift (STT) 1880–82, 51 s.

1885 *Hortikultur hos de gamle Romarne*, Svenska Trädgårdsföreningens tidskrift (STT) 1885, 25 s.

1886 *En trädgårdsbok för svenska adelsmän på 1600-talet* [Oeconomia av Shering Rosenhane] Svenska Trädgårdsföreningens tidskrift (STT) 1886, 16 s.

1887 *Blad ur tobakens historia*, Svenska Trädgårdsföreningens tidskrift (STT) 1887, 52 s.

1907 *Linné och växtodlingen*, Uppsala universitets årsskrift 1907, 102 s.

1909 *Konung Karl IX:s förtjenster om Sveriges hortikultur*, Sveriges Pomologiska förenings årsskrift 10 (SPF) 1909, 14 s.

1911 *Trädgårdsförhållanden i Uppsala under förra hälften av 1800-talet, föredrag*, (opublicerat, ca 90 manussidor. Utskrift 16 sidor).

Text: docent och akademiledamot Kjell Lundquist (1955–2011). Redigering: chefsbibliotekarie Lars Ljunggren i juni 2013.

Blad ur tobakens historia.

Af M. B. Swederus.

Tobaksväxten tillhör antalet af de naturalster, hvilka den Gamla världen erhållit som gåfva af den Nya. För fyrahundra år sedan var den således en främling för de andra världsdelarne, och den första bekantskap europeerna gjorde därmed skedde vid det minnesvärda tillfälle, då den djärfve KRISTOFFER COLUMBUS den 12 oktober 1492 kastade sitt ankare i Bahamaöarnes arkipelag vid själfva utkanten af den värld, som så länge utgjort målet för hans hopp och beräkningar. Framför amiralens och manskapets förvånade blickar höjde sig i morgonljusningen ön Guanahani i hela fägringen af en tropisk natur, där både djur och växter tillhörde främmande, hittills osedda grupper och där en kopparfärgad folkstam med nyfiken misstro betraktade de hvite, skäggige främlingarne samt deras stora skepp och ovanliga vapen. Alt var i alla afseenden en ny värld.

Bland de många ovanliga företeelser i det främmande landet, som uppväckte spanjorernas förvåning, var, att invånarna plögade blåsa stora rökmoln ur mun och näsa. Af en torkad ört, som invecklades i ett majsblad, gjorde de nämligen långa rullar, hvilkas ena ände stacks i munnen, under det att den andra påtändes, och därefter började de suga därpå samt blåsa ut rök. En sådan rulle kallade infödingarne »Tabaco», och ordet »tobak» är sålunda från början namnet på de hoprullade bladen och icke på den växt, hvaraf de hemtades. Nutidens cigarrer och i ännu högre grad cigarretterna – dessa af spanjorer och portugiser så omtyckta »papelitos» – äro också gjorda efter mönstret af dessa vestindiska Tabacos.

De första uppgifterna om själfva tobaksväxten hafva kommit från presten FRAY ROMANO PANE, som COLUMBUS under sin andra resa kvarlemnade på Hispaniola, för att han skulle omvända dess invånare till kristendomen. Denne lärde sig folkets språk, gjorde sig bekant med deras seder och bruk samt tog reda på den växt, hvars blad de rökte. I en skildring af landets invånare, som han författade därstädes, kallar han den samma en berusande ört, hvilken bar namnet Cohoba och Gioia. Vidare omtalar han i sammanhang härmed ett gaffelklufvet rör – äfven där kalladt Tabaco – hvars båda grenar infödingarne brukade sticka in i näsborrarne, under det att de höllo den andra änden af röret öfver brinnande tobaksblad, och på detta sätt drogo de in röken i näsan. Med en dylik inandning af rök, hvars verkningar framträdde under form af berusning och sömnlust, plögade infödingarna roa sig vid sina fester, och de drömmar, hvilka följde på ett sådant rus, ansågos vara uppenbarelser från en högre värld.

Ännu utförligare skildras tobaksväxten och dess användning i Vestindien strax efter upptäckten af spanjoren GONZALO HERNANDEZ DE OVIEDO Y VALDES (1478–1557), hvilken åren 1513–1525 vistades på Haiti eller nuvarande S:t Domingo såsom uppsyningsman öfver dess guld- och silfververk. Kort därefter utnämndes han till guvernör öfver Darien, och sedan blef han generalkapten i provinsen Carthagenas samt guvernör på Hispaniola. Under sin vistelse i Nya världen, där han haft tillfälle att se sig omkring i många år, författade han ett arbete om infödingarnes lefnadssätt och sedvänjor. Några delar af detta arbete utkommo under hans lifstid, men återstoden först trehundra år efter hans bortgång. Om tobak och dess användning meddelar han följande. Invånarne på ön Hispaniola hafva, säger han, ett bruk, som är mycket ohelsosamt, och detta består däri, att de draga in rök i näsan. Röken får man genom att antända en ört, som är 4–5 fot hög och har stora, tjocka och håriga blad. Kaziker och andra förnäma personer bruka inandas

röken af denna växt genom ihåliga rör af omkring en fots längd, hvilka i ena änden äro klufna som en gaffel. De gaffelklufna ändarne sticka de in i näsan och den andra hålla de öfver bladen, som ligga och ryka på glödande kol. På detta sätt draga de in rök i näsan, ända tills de råka i ett tillstånd af bedöfning och slutligen falla i djup sömn. Många indianer bruka äfven draga in röken genom grässtrån eller andra små rör. Dessa redskap, med hvilka de uppsuga röken, kalla de Tabacos, men detta ord betecknar alldeles icke själfva växten eller den af röken framkallade bedöfningen, såsom åtskilliga författare oriktigt hafva ansett. Växten uppskattas högt af indianerna, som hafva den samma planterad i sina trädgårdar, och hvad dess verkningar angår, så anses de ej blott vara helsosamma utan äfven förädlande.

Något senare skildras den vestindiska tobaken, med hvilket namn europeerna sedermera kallade hela växten, af italienaren BENZONI, som under medlet af 1500-talet genomreste Haiti, Cuba och Nya Spanien. Efter hans berättelser uppnår tobaksväxten på Hispaniola och de andra Antillerna samma höjd som bladvassen och har stora blad. Äfven därstädes odlas växten med stor omsorg, och sedan bladen afplockats, upphängas de till torkning på något varmt ställe, vanligen vid eldstaden. Var det fråga om att röka, så rullade man hop ett blad, togo ena änden däraf emellan läpparne och påtände den andra. Härigenom blefvo de rökande, såsom han yttrar sig, alldeles galne och berusade, så att de föllo omkull och blefvo liggande, alldeles som om de förlorat besinningen. Många rökte dock ej längre, än tills de fingo svindel. Själfva röken tyckte BENZONI hafva en stinkande och satanisk lukt.

I den mån, som europeerna inträngde på Amerikas fastland, fingo de göra bekantskap med tobaksväxten och dess egendomliga användning. Så till exempel fann spanjoren JUAN DE GRIJALVA tobak såsom njutningsmedel i Yucatán 1518 och FERNANDO CORTEZ i Mejico 1519. I det senare landet röktes tobaken antingen i form af cigarrer eller också i rör af säf, hvilka ofta voro prydligt utsirade med målning och förgyllning. Tobaken användes ej häller alltid enbart, utan den blandades med törnrosblad, hartser och andra välluktande ämnen.

Mejikanerna eller aztekerna brukade röka efter middagen såsom en förberedelse till deras siesta, en vana hvilken de iakttog lika punktligt som spanjorerna. MONTEZUMA, som var kejsare, när CORTEZ första gången inträngde i Mejico, rökte alltid efter maten. Så snart måltiden var slut, inburo unga flickor tvättvatten i silfverkannor, och när kejsaren sköljt sina händer, räcktes honom utmärkt vackra rör, som voro fyllda med tobak och parfym. Under rökningen plögade kejsaren roa sig med att åskåda teatraliska föreställningar eller lyssna till de sånger, som utfördes af hans hofdamer. Efter en stund gick han till hvila, och vid uppvaknandet gaf han vanligtvis företräde åt kaziker och utländska sändebud.

Äfven pipor af lera voro i bruk hos de gamle aztekerna, ty under gräfningar vid hufvudstaden har man funnit sådana med form af människor, grodor, ormar, fiskar m. m. och hvilkas svärtade inre vitnade om långvarig användning. Dessa i Mejico funna pipor äro mycket lika dem, som man anträffar under gräfningar vid Eriesjön, i Mississippidalen, vid Ohio och på flere andra ställen, hvaraf man kan sluta till det antagandet, att en viss samfärdsel egt rum mellan aztekerna och folken i de nordliga delarne af den amerikanska kontinenten. – Det förtjänar äfven nämnas, att aztekerna, enligt uppgifter af samtida spanske författare, förstodo sig på konsten att snusa och tugga tobak, men detta synes mest hafva skett af sanitära orsaker.

Hos Nordamerikas indianer torde bruket att röka tobak ur lerpipor vara alldeles urgammalt. Detta bevisas af den mängd pipor, som man funnit vid undersökningar af forna grafkullar och tempelruiner i närheten af kanadiska sjöarna, längs östra kusten och vid mejikanska viken, men allra mest utefter Ohio, Mississippi och Wabash samt uti staterna Tennessee, Alabama och Florida. För dessa grafvars och tempelruiners höga ålder vitnar bland annat äfven den omständigheten, att på dem numera förekomma väldiga träd, som, att döma efter deras omfång och antalet af årsringar, hafva uppnått en ålder af flere sekler.

Indianernas tobakspipor äro antingen förfärdigade af bränd lera eller också bestå de af åtskilliga mineral- och bärgarter såsom talk, serpentin, grönsten och porfyr. De hafva vanligtvis ett prydligt utseende och vitna om skönhetssinne hos konstnären, som en gång förfärdigat dem. I afseende på form och utseende äro de mycket omväxlande. Några föreställa människohufvud, andra utgöra afbildningar af åtskilliga nordamerikanska djur, ss. kattarter, björnar, bäfrar, uttrar, falkar, ugglor, svalor, hägrar, gäss, grodor, paddor och ödlor. Alla dessa djur äro så naturtroget afbildade, att man igenkänner dem vid första anblicken. Dessa pipor, hvilka man funnit i nordamerikanska grafhögar, hafva stor likhet med dem, som erhållits i Mejico, och det är sålunda högst sannolikt, att bruket af tobaksrökning i pipor blifvit infördt genom indianstammar, hvilka från Nordamerika vandrat in i Anahuac.

Under 15- och 1600-talen, då europeerna utsträckte sina forskningsresor äfven till de aflägsnare trakterna af det Nordamerikanska fastlandet, fingo de tillfälle att göra bekantskap med en mängd folk och lära känna deras seder. Hos de flesta folkstammar var tobaken känd såsom njutningsmedel, och så till exempel fanns den samma använd för detta ändamål i Florida 1512, Canada 1535, vid nordvestra kusten 1579, i Virginien 1585, bland stammarna utefter Mississippi och vid Hudsonbay på 1670-talet, och ända upp till de isiga nejderna omkring Mackenziefloden var tobaksrökning i bruk.

Bland de mäktigare indianstammarna gälde det nästan som en hederssak att hafva vackra pipor, hvarför man nedlade mycken möda och konstnärlighet på deras förfärdigande. Till de förut nämnda mineral- och bärgarter, hvaraf piphufvud gjordes, kan också räknas en körsbärsröd stenart, som användes af infödingarna omkring de kanadiska sjöarna och vid Mississippiflodens öfra lopp. Denna stenart bröts ur ett bärg i nuvarande staten Minnesota, dit indianerna begåfvo sig från långt aflägsna trakter för att hemta pipämnen. Själfva bärgret ansågs heligt, emedan indianerna, som i urtiden lågo i dödliga fejder med hvarandra, där, enligt sagan, af den Store Anden fått undervisning om bruket af tobaken och fredspipan. Alla indianstammar hade nämligen en gång fått befallning af den Store Anden att infinna sig vid bärget. Han själf stod då på dess spets, afbröt ett stycke af den röda klippan och gjorde därpå en pipa, som han rökte ur. Röken blåste han öfver hela det samlade folket åt alla väderstreck. Därpå talade han till dem och sade: »denna sten är röd, består af Edert kött och tillhör Eder alla. Gören därpå en fredspipa och röken, när I viljen blidka mig och göra min vilja. På detta område fån I alt ifrån denna stund aldrig mer höja stridsklubba, tomahawk och skalperknif.» Vid de sista dragen ur pipan upplöstes den Store Anden till ett moln, som länge sväfvade öfver de samlade indianstammarna.

Fredspipan befanns vara allmänt bruklig, i synnerhet bland folken i södra och östra delarne af Nordamerika, då europeerna började intränga i landet. En dylik pipa – *Calumet*, som den hette på indianernes språk – spelade en vigtig roll i deras politik och betraktades som ett heligt redskap vid underhandlingar om krig, fred och förbund. De

sändebud, som skickades från den ena nationen till den andra, förde alltid en sådan med sig, och detta hade till följd, att de kunde färdas fram i säkerhet. Att förolämpa eller skada ett dylikt sändebud, betraktades som det gröfsta brott, hvilket ofelbart skulle draga olycka öfver gerningsmannens stam. Vid framkomsten emottogos sändebuden med stor uppmärksamhet och erhöilo sina bostäder i de vackraste hyddorna, där de undfägnades på det präktigaste sätt. Någon dag därefter, då solen stod högst på himlen, infördes de i själfva rådplägningshyddan, hvarest brann en stor eld, och där de anvisades hedersplatser på björn- eller buffelhudar. Nationens höfding stiger så in, bärande fredspipan, med hvars rökande underhandlingarna skola taga sin början, och räcker den samma åt en gammal pröfvad krigare, som stoppar henne full med tobak. Därpå tager han ett glödande kol från rådselden, lägger detta på tobaken, och när denna tagit eld, höjer han munstycket vördnadsfullt mot solen, där den Store Anden troddes hafva sin boning, för att därigenom åkalla hans bistånd vid underhandlingarna. Sedermera sänker han pipskaftet mot jorden och svänger det samma vågrätt i en krets för att utbedja sig skydd af de andar, som bo i luften, på jorden och i vattnet, och därpå räcker han pipan åt stammens förnämste höfding. Denne utblåser det första draget mot solen och de följande mot de fyra väderstrecken, och lemnar därefter pipan åt sändebuden, hvilka fullgöra samma ceremonier. Slutligen går pipan omkring i tur till alla öfrige närvarande, och först sedan begynna underhandlingarna. Om dessa aflöpa väl och sluta med fred eller förbund, så tändes fredspipan ånyo samt går omkring i hela laget under samma ceremonier som förut, och detta skall gälla som en bekräftelse på fördraget, emedan man därigenom tager den Store Anden till vitne på sitt uppriktiga sinnelag. Till sändebudens ära uppföres sedermera af stammens unge män den efter fredspipan så kallade Calumetdansen, hvilken omtalas hos flere äldre författare, som haft tillfälle att personligen se densamma.

Fredspipan förekommer bland indianerna ännu i dag. Själftva hufvudet har form af en hammare och är gjordt af röd, hvit eller svart sten. Är piphufvudet rödt, så bestrykes det vid fredsunderhandlingar med krita eller hvit lera, emedan den röda färgen, som är tecken till strid och blodsutgjutelse, då ej är passande. Skaftet af något lätt träslag och 4–5 fot långt är prydt med örnfjädrar, band, hårflätor, glasperlor uppträdda på snören, piggsvinstaggar och åtskilliga andra föremål. Prydnaderna på fredspipan anbringas af kvinnorna, som därvid lägga i dagen en ovanlig smak och konstfärdighet. Hvarje stam har sitt egendomliga sätt att pryda fredspipan, och en indian kan därför vid första anblicken säga, hvilken nation en Calumet tillhör.

Indianerna ega äfven en krigspipa med prydnader af blodröd färg, och denna skickas omkring till alla stammens vapenföra män för att antyda, att krig utbrutit. Kort därefter samla sig alla krigarne till en rådsförsamling och röka krigspipan med nästan lika ceremonier, som de ofvan skildrade, hvarpå sammankomsten slutar med en krigdans.

Af alla äldre uppgifter, som skildra upptäckten af Nordamerikas fastland, visar sig, att tobaksrökning varit bruklig bland samtliga indianstammarne från Atlantiska hafvet till Stilla oceanen samt från Norra ishafvet till Mejikanska viken vid den tidpunkt, då europeerna började utforska dessa obekanta länder. Här af följer, att dessa folk måste hafva stått i beröring med hvarandra långt före Amerikas upptäckt, ty annars är det oförklarligt, huru ett sådant egendomligt bruk som tobaksrökning kunnat sprida sig öfver så stora och från hvarandra så vidt skilda landsträckor. De nuvarande indianerna äro möjligen blott kvarlevorna af forna stora nationer, som i urtiden stått på en högre bildningsgrad och sedermera nedsjunkit i barbari under förhållanden, hvaröfver

den mänskliga forskningen ej kunnat sprida något ljus. Till stöd för en dylik åsigt kunna anföras de storartade fornlemningar ss. jordvallar, terrassformiga pyramider, tempel, fästningsverk och grafkullar, hvilka förekomma från kanadiska sjöarne, utefter Mississippi, i Mejico och flerstädes. Utförandet af dylika jätteverk kan blott ske genom förenade ansträngningar af en talrik befolkning, som nått en viss grad af civilisation, varit bofast samt idkat åkerbruk.

Bruket af tobak var också känt längre söderut, och när spanjorerna kommo till Centralamerika, funno de att invånarna i Chiapa, Honduras, Guatemala och Nikaragua voro passionerade rökare. Man odlade därstädes tobak på det omsorgsfullaste sätt, och af de torkade bladen förfärdigades fingerstjocka rullar af omkring sex tums längd, hvilka på landets språk benämndes »Ympaquete». De röktes på samma sätt som cigarrer nu för tiden och röken blåstes ut genom både mun och näsa. Den redan förut nämde GONZALO HERNANDEZ DE OVIEDO beskriver en fest, som gafs till hans ära af en kazik, och hvarvid man under sång och musik drack en af majs beredd dryck, kallad chicha, långt in på natten. För öfrigt bjöds äfven en annan dryck, som var gjord af kakaobönor, och hela tiden rökte man tobak.

Hvad Sydamerika beträffar, så var användningen af tobak vid de förste upptäckarnes ankomst inskränkt till Guiana och Brasilien, och det var först sedan europeerna själfve vant sig vid denna ört, som dess bruk spred sig till de öfriga folken inom detta land. De första underrättelserna om tobakens användning i Brasilien härleda sig från tvänne andlige män, nämligen karmelitmunken ANDRÉ THEVET och den reformerte presten JEAN DE LERY från Gênevê. Den sednare, hvilken år 1557 åtföljde en skara hugenotter, som hade för afsigt att grundlägga en koloni i närheten af den nuvarande staden Rio Janeiro, blef snart bekant med det vid denna kust boende Guaranifolket och har lemnat en utförlig skildring af deras lefnadssätt och vanor. Bland annat berättar han, att alla dessa indianer vid sina hyddor odlade en växt, af dem kallad Petun, hvars blad röktes och ansågos som ett utmärkt njutningsmedel. Dessa blad afplockades, medan de ännu voro gröna, och upphängdes inom hus till torkning. När de ville röka, så rullade de till sammans några blad, antände den ena änden och sögo på den andra. Röken utblåstes genom näsan, men äfven genom kinderna och underläppen – dessa ansigtsdelar voro nämligen genomborrade – och därunder betedde de sig, som om de voro druckne. Enligt deras egna uppgifter rökte de mest under krigståg och när de ledo brist på lifsmedel, ty röken stillade för någon tid både hunger och törst. För öfrigt var det endast männen, som egnade sig åt detta nöje.

Åren 1595–1596 färdades den djärfve sjömannen WALTER RALEIGH på Orinoco-floden för att uppsöka det mycket omtalade sagolandet El Dorado och dess hufvudstad Manoa, om hvars oerhörda rikedom på ädla metaller de vidunderligaste föreställningar hägrade för de förste upptäckarnes fantasi. Guldlandet fann dock lika litet han själf som hans efterföljare, men i stället fick han göra bekantskap med Guianas invånare, karaib-erne, hvilkas goda egenskaper han beskriver i sin berättelse om resan. Ett lifligt utbyte af varor tog genast sin början emellan europeerna och karaiberna, hvilka i sina kanoter tillförde engelsmännen lifsmedel och tobak. Själffve voro de starka rökare och odlade tobak i sådan mängd, att denna vara redan 1608 utfördes till England. En senare författare skriver om Guiana, att alla män därstädes röka, och i synnerhet gäller detta om höfdingarne vid rådsförsamlingarna. De röka då på sådant sätt, att torkade tobaksblad först omvecklas med mjuk bark af ett träd, som på landets språk hette Uleman. När alla dessa cigaretter äro i ordning, antänder höfdingen två stycken, den ena för sig själf och

den andra åt den förnämste bland hans gäster. Alldenstund desse karaiber voro djärfve och kunnige sjömän, som företogo vidsträckta resor ända till Vestindien, utefter Brasiliens kuster samt uppför Amazonfloden, så ligger det antagandet nära till hands, att just de bidragit till tobakens införande i Sydamerika.

När spanjoren JUAN DIAZ DE SOLIS år 1515 gjorde första bekantskapen med de länder, som äro belägna utefter Rio de la Plata, och då man sedermera lärde känna nejderna emellan Paraguay och Paranà, så var tobak därstädes sannolikt alldeles okänd. Bruket af denna växt har dock sedermera blifvit infördt af spanjorerna, och i synnerhet af jesuiterna, hvilka kommo dit under sjuttonde århundradet för att omvända infödingarne till kristendomen. I landet emellan Paranà och Uruguay – »Entre Rios» – samt emellan Paranà och Paraguay upprättade de talrika missionsanstalter och nybyggen, där åkerbruk och boskapsskötsel idkades i stor skala. Bland annat införde jesuiterna äfven odling af tobak, som tog sådan fart, att indianerna redan 1692 voro förtrogne med dess användning som njutningsmedel.

Vid den tidpunkt, då FRANCISCO PIZARRO och DIEGO DE ALMAGRO eröfrade Perù och Qvito, var tobak äfven därstädes obekant, och samtida spanske författare hafva intet att berätta därom. Som ett vidare bevis för att infödingarne därstädes ej då kände till tobaksrökning kan anföras, att man ej i peruanska grafvar funnit några pipor, hvilka dock i Nordamerika anträffats i sådan mängd. Häraf kan man sluta till det förhållandet, att de gamle peruanerna haft liten eller ännu sannolikare alldeles ingen samfärdsel med de nordamerikanska folkstammarna under tiden före den nya världens upptäckt. Numera äro invånarna i Qvito, Perù, Bolivia, och Chili passionerade rökare, och äfven dit har detta bruk införts af spanjorerna.

* * *

Från Nya världen kom tobaksväxten först till Spanien genom frön, som berättas ha blifvit hemförda af den ofvan nämde ståthållaren GONZALO HERNANDEZ DE OVIEDO, men i början odlades den samma blott för sina vackra blommor. Däremot har NICOLO MONARDES (1493–1588), lärare i medicin vid universitetet i Sevilla, efterlemnat ett farmakologiskt arbete, hvori han med större noggrannhet än hans föregångare beskriver de droger, som kommo från Nya världen, och bland dem har äfven tobaken fått en plats. Han var också den förste, som framhållit tobakens verkningar i medicinen, men stödde sig nästan uteslutande på de underrättelser därom, hvilka han erhållit af från Amerika återkomne spanjorer. Efter skildringen af tobakens användning såsom läkemedel, omnämner MONARDES den mejikanska tobakspipan samt ett slags piller, beredda af tobak och pulveriserade musselskal, hvilka begagnades i Mejico och genom hvars bruk man skulle kunna umbära mat och dryck i tre till fyra dagar.

År 1586, då amiral FRANCIS DRAKE vid sin hemfärd från Vestindien, där han tagit de spanska silfvergallionerna, besökte det engelska nybygget i Virginien, fann han det samma i det eländigaste tillstånd. Många kolonister hade omkommit af hunger och sjukdomar, andra hade stupat för de förbittrade infödingarnes pilar och stridsyxor, och de öfriga bådo amiralen att få följa med till England, hvilket också beviljades. Under vistelsen i den Nya världen hade desse af indianerna lärt sig röka, och det väckte därför den största förvåning vid DRAKES landning i Plymouth att se dem med pipor i munnen. Drottning ELISABETH, som själf emottog sin tappre amiral, kunde, enligt samtida författares intyg, ej nog förundra sig öfver de återvändande nybyggarnes besynnerliga vana,

att ur lerpipor suga en stinkande rök och sedan blåsa ut den samma genom mun och näsa.

Så underligt detta bruk än föreföll i början, så började man snart, såsom oftast är händelsen med det som är nytt och ovanligt, att efterapa det samma. Sjömän, officerare och hofffolk blefvo alldeles förtjuste i den främmande örten och andre, som blott hört talas om dess mångfaldiga medicinska krafter, begynte röka af hälsoskäl.

Det var i synnerhet i London som tobaksrökningen tog fart i värdshusen och på alla andra allmänna ställen. Tobaken, som i början var sällsynt och dyr, blef snart en betydande handelsvara, hvilken infördes från Vestindien och andra delar af spanska Amerika. Redan under ELISABETHS tid uppstodo i London tobaksbodas, hvilka till skylt hade en rökande neger med en packa tobaksblad vid sin sida – ett bruk, som man sedan tog efter i hela Europa. Samtidigt begynte också krukmakarne att tillverka piphufvud af lera, efter mönstret af dem som hemförts från Virginien.

Mot slutet af sextonde århundradet hade tobaksrökningen utbredt sig bland alla samhällsklasser i Storbritannien. En utlänning, hvilken vistades i London 1598, berättar, att man såg rökare med pipor i munnen ej blott på gatorna och alla andra offentliga platser, utan äfven på själfva teatrarne.

I midten af 16:de århundradet fick man litet emellan se sjömän, som återkommit från den Nya världen, röka sönderskurna eller hoprullade tobaksblad i små trattformiga rör af palmlblad eller vass. Så uppgifver naturforskaren MATHIAS DE L'OBEL från Lille i franska Flandern (1538–1616) i fjärde upplagan af sitt bekanta arbete *Stirpium adversaria nova*, hvilket är tryckt i Antwerpen år 1576. I samma bok har han också dels lemnat en teckning af en rökare, sådan han såg ut den tiden, och dels skildrat tobakens verkningar enligt de försök han på sig själf anställt. Detta egendomliga bruk fick emellertid snart insteg i Spanien och Portugal samt utbredde sig bland alla samhällsklasser.

REMBERT DODOËNS (1517–1585), till yrket stadsläkare i Mecheln och för öfrigt en af samtidens utmärktaste botanister, har först upptagit tobaksväxten under namn af *Hyoscyamus peruvianus* samt däröfver lämnat en teckning i andra upplagan af sitt på vlamska språket utgifna arbete *Cruydeboeck*, som utkom i Antwerpen 1563 och sedermera omtrycktes flere gånger på engelska, latin och vlamska. Ännu i siste upplagan af år 1644 heter tobaksväxten *Hyoscyamus peruvianus* (»Bilsen cruydt van Peru oft Petun»). MATHIAS DE L'OBEL meddelar i det ofvan anförda arbetet, att tobaksväxten för blott några få år sedan blifvit öfverförd från Amerika till Europa och att den samma redan odlades i Spanien, Brabant och England. För öfrigt har han lemnat beskrifning och figurer öfver tvänne arter eller former af tobaksväxten.

Konsten att röka tobak kom snart till Holland och Belgien dels med sjömän, och dels med engelske studenter, som vistades vid det berömda universitetet i Leijden. En holländsk läkare i Delfft skrifver nämligen till en af sina vänner härom, att han år 1590 under sin studietid i Leijden för första gången såg engelsmän och fransmän röka tobak. Själff hade han också pröfvat på detta nöje, men det hade bekommit honom ganska illa. Hans landsmän läto dock ej afskräcka sig af en liknande erfarenhet, utan blefvo snart väldige rökare. Snart lärde man sig också inse, hvilka fördelar i merkantilt afseende voro att skörda af detta alt mera tillväxande bruk, och redan år 1610 var tobak en betydande handelsvara, hvarpå de praktiske holländarne togo in stora summor. Till Holland kom tobak den tiden från Venezuela, Guiana, Vestindien och Virginien. Det torde äfven böra nämnas, att holländarne hafva förtjänsten af att först hafva odlat tobak i stort i Europa. Det första försöket härmed, som anställdes år 1615 vid Amersfoort i provinsen Utrecht,

lyckades utmärkt, och den nämnda staden är ännu i dag bekant för sin storartade tobaksindustri.

JEAN NICOT, hvilken år 1560 var franskt sändebud i Lissabon, erhöi af en från Amerika återvändande adelsman frön af tobakväxten, hvilka han utsådde i sin trädgård. Försöket lyckades, växten kom upp och trifdes, och som man den tiden hade en hög tanke om tobakens kraftiga verkningar i medicinen, så anställdes åtskilliga försök med dess blad i Lissabon. Enligt hvad NICOT själf uppgifver, så verkstälde han därmed åtskilliga kurer, och ryktet därom spred sig omkring hela hufvudstaden, så att man började hämta dessa blad, hvilka ansågos ega utmärkta sårlikande egenskaper, ur sändebudets trädgård. I folkspråket fick tobaken därför namnet ambassadörens ört, och i Frankrike, dit NICOT skickade både blad och frön däraf, benämndes den samma till hans ära »*Herbe Nicotiane*». Det var också med afseende härpå, som LINNÉ sedermera gaf växten namnet *Nicotiana*.

Ännu hade man icke lärt sig röka i Frankrike, men däremot började man bruka tobaken i form af snus, och det af följande anledning. Konung FRANS DEN ANDRE var nämligen ofta besvärad af hufvudvärk, hvaremot man utan verkan användt alla den tiden kända medel. På tillstyrkande af hans moder, som genom NICOT erhållit kännedom om tobaksväxtens egenskaper, beslöto läkarne att göra ett försök med pulveriserade tobaksblad, som konungen fick draga in i näsan. Uppvaktningen började också nytja denna kur, och efter hand blef bruket att snusa vanligt vid hofvet. Tobaksrökning däremot blef först bekant i Paris under LUDVIG XIII:s regering, då man hämtade tobaken ända från Antillerna, hvilket gjorde att den blef mycket dyr. Regeringen såg dock ej med blida ögon att folket rökte, utan man lade först en dryg afgift på tobaken och sedan förbjöds dess försäljning helt och hållet år 1635. Endast på apoteken skulle tobak få finnas, för den händelse att en läkare föreskref användning däraf. Detta förbud upphäfdes under LUDVIG XIV:s tid, och därefter tilltog bruket att röka allt mera, i synnerhet bland soldater och sjömän.

År 1565 kom första underrättelsen om denna underbara växt till Tyskland. Dåvarande stadsläkaren i Augsburg hade nämligen erhållit till skänks några torra tobaksblad af en bekant, som var bosatt i Frankrike. Som växten var alldeles okänd, så rådfrågade man därom den lärde botanisten CONRAD GESSNER (1516–1565) i Zürich, hvilken i början ej häller kände till den samma, men lyckades taga reda på att det var tobak. Sedermera beskrefs växten af åtskilliga forskare, bland dem TH. TABERNÆMONTANUS. I andra upplagan af sin »*Kräuterbuch*», som utkom 1625, lemnade han en plansch öfver tobaksväxten, åtföljd af en lång beskrifning, hvilken dock mest skildrar dess medicinska egenskaper. Tobaken, som i detta arbete bär namnet *Nicotiana major*, säges vara en främling från den nya världen, men hvilken nyligen öfver Frankrike kommit till Tyskland, där den samma odlades på många ställen. Beskrifningen öfver dess användning i medicinen är till stor del hämtad från äldre författare ss. DODOËNS, MONARDES och DE L'OBEL, och enligt denna ansåg man sig den tiden kunna bota en hel mängd sjukdomar med tobak. I synnerhet framhållas bladens sårlikande och fördelande egenskaper, och för att alltid kunna hafva dem riktigt färska, så påyrkar förf., att de skola förvaras i bomolja. Af fröna kunde man pressa en olja, som egde ungefär samma egenskaper som bladen. Om tobakens användning i Tyskland nämner förf. ej ett enda ord, men efter DE L'OBEL anföres, att sjömän och annat folk, som varit i Indien (Nya världen), plägade röka dess blad ur rör af palmlblad, lera e. dyl. för att vederkvicka sig efter tungt arbete eller för att döfva känslan af hunger och törst. Den omständigheten, att andra upplagan af det

ofvan nämnda arbetet utkom långt efter författarens bortgång, torde förklara det förhållandet, att han ej nämner något om tobakskonsumtionen i Tyskland, där tobaksrökning år 1625 dock var känd på åtskilliga ställen.

Tobakens användning som njutningsmedel i Tyskland uppkom under trettioåriga kriget, och detta bruk säges hafva blifvit infördt redan år 1620 med engelska soldater, hvilka voro i tjänst hos konung FREDRIK af Böhmen. Tvänne år efteråt, då spanjorerne under general SPINOLA anföllo Rhenpfalz, var det åter igen engelska och holländska hjälptrupper, som bidrogo att göra tobaken känd i länderna utefter Rhen och Main. Detta bruk blef snart bekant bland alla andra trupper, som deltog i detta långvariga krig, och redan år 1630 såg man svenska soldater i konung GUSTAF ADOLFS här med pipan i munnen. Samma förhållande egde äfven rum i de arméer, som stodo under befäl af TILLY och WALLENSTEIN. Som tobakens alt mera tilltagande förbrukning snart gjorde växten till en vigtig handelsvara, så började man, följande holländarnes exempel, att odla den samma i Tyskland för att därigenom blifva oberoende af utlandet. Första försöket därmed, som anställdes 1620 vid Strassburg, lyckades bra och fyrtio år därefter var tobaksplanteringen utbredd i Elsass, Baden, vid Speier och flerstädes utefter Rhen. Från Rhenpfalz spred sig dess kultur till landet omkring Magdeburg och Halle samt till Brandenburg, Thüringen och Schlesien med pfalzare som måst fly, då deras land blifvit förvandladt till en ödemark genom fransmännens grufliga härjningar därstädes år 1689. Genom andra flyktingar, nämligen hugenotter, som lemnat Frankrike efter Nantesiska ediktets upphäfvande och hvilka funno en fristad i Tyskland, blef snus mera känt. Bruket däraf utbreddes sig med stor hastighet och redan i början af 1700-talet funnos i Tyskland snusfabriker, där man bearbetade både utländska och inhemska blad. Den för hvarje år tilltagande tobaksförbrukningen gaf sysselsättning åt alt större antal arbetare dels för växtens odling och bladens beredning till röktoak och snus, och dels för tillverkning af rökverktyg och snusdosor. De hos Nordamerikas indianer brukliga piporna af bränd lera, hvilka man sedan gjort efter i England och staden Gouda i Holland, började nu förfärdigas i Almerode i Hessen, i Köln samt på flera andra ställen och funno öfver alt en strykande afgang. Man begynte äfven göra piphufvud af trä, metall, glas och porslin, men mest värderades sådana, som voro af sjöskum. Pipskaft och munstycken tillverkades af trä, horn, metall och bernsten, och de äldre snusdosorna voro af glas samt liknade kruthorn. När man skulle taga en pris, uthäldes snuset på afviga handen och fördes så till näsan. I Frankrike var sättet att snusa en riktig konst under sjuttonde århundradet, och de, som förstodo att i en fin sällskapskrets handtera snusdosan med elegans, voro föremål för sådan beundran, att de togos som förebilder i detta afseende af samtidens bästa skådespelare, då de uppträdde på scenen.

Mot slutet af sextonde århundradet blef tobaksväxten äfven bekant i Italien, då nämligen biskopen NICOLAO TORNABONI, som var påflig legat vid franska hofvet, sände frön af den nya läkedomsorten till biskop ALPHONSO i Firenze, hvilken i medicinskt syfte odlade den samma i sin trädgård. Till Rom kom tobak genom kardinalen SANTA CROCE, som varit anställd som påfligt sändebud i Lissabon samt där lärt känna växten, och efter honom erhöill den namnet *Erba Santa Croce*. Genom spanska prester blef bruket af snus bekant, och så småningom spred sig tobakens användning öfver hela Italien, trots alt motstånd från presterskapets sida.

Beträffande tobakens införande i de öfriga europeiska länderna, utom Sverige som särskildt skall afhandlas i det följande, så kom den samma genom engelska sjöfarare och köpmän till Ryssland mot slutet af sextonde och till Turkiet i början af

sjuttonde århundradet. På samma sätt hafva europeiska folk spanjorer, portugiser, engelsmän och holländare, bidragit att sprida kännedomen om denna växt och dess bruk såsom njutningsmedel till Afrika, Asien och Australien.

Under en tidrymd af trehundra år har sålunda bruket af tobak spridit sig från Amerika öfver snart sagdt hela världen. Alla jordens folk, de må nu heta vildar eller civiliserade människor, torde vara ense därom, att användningen af tobak är en stor njutning, som mången nu mera ej kan umbära. Det är ganska egendomligt, att denna växt så snart fått insteg hos sådana nationer som t. ex. osmaner, hinduer och kineser, hvilka eljes ådagalägga den största obenägenhet emot alt utländskt. Lika öfverraskande är också, att den vunnit anhängare bland alla möjliga religionsbekännare utan undantag, ty kristne, judar och muhammedaner samt dyrkarne af Brahma, Buddha och Kon-fu-tse äro lika stora vänner af pipan, snusdosan och tuggbussen som de råaste hedningar och de mest barbariska urfolk. För öfrigt har tobakens bruk inträngt bland alla stånd och samhällsklasser. Negrernes och hottentotternes krushåriga kvinnor röka sin enkla pipa med samma nöje som Spaniens eller Sydamerikas mörkögda señoritas blossa på den doftande cigarretten.

Såsom förhållandet vanligtvis är med alt nytt, så fick tobaken i alla länder både vänner och fiender, hvilka med samma överdrift upphöjde och nedsatte dess egenskaper. De vetenskapsmän, som först kommo i tillfälle att pröfva den nya örtens krafter och verkningar, voro botanister och läkare, och bland dessa erhöill den samma också ganska tidigt en mängd gynnare och beundrare. Utom de redan nämnda kunna såsom sådana exempelvis anföras CAROLUS STEPHANUS, lifmedicus hos kejsar KARL V, botanisten CHARLES DE L'ECLUSE (1526–1609), CASTORE DURANTE, läkare hos påfven SIXTUS V, JOH. POSTH, professor i Heidelberg och med. doktor CORNELIS BONTEKOE från Alkmaar i Holland (1647–1685). CHARLES DE L'ECLUSE, mera känd under namnet CLUSIUS, hör till tobaksväxtens lifligaste beundrare och ser däri ett botemedel mot alla möjliga åkommor. Han berättar också, att adelns fruntimmer i provinsen Brabant på hans tid allmänt odlade växten för dess medicinska egenskaper. Ännu större loford erhöill tobaken af DURANTE, i ett versifieradt arbete öfver medicinalväxterna, hvaraf första upplagan är tryckt i Rom 1585. Från JOHANN POSTH härleda sig de bekanta orden: »nulla salutifero se comparat herba Tabaco» (d. ä. ingen ört kan jämföras med den hälsogifvande tobaken), och CORNELIS BONTEKOE yttrar sig i ett af sina arbeten på följande sätt om tobaken: »För lif och hälsa finnes ingenting så nödigt och nyttigt som röken af den konungliga tobaksväxten, hvilken i så hög grad uppehåller tillvaro och välbefinnande och gör människan hundratals tjänster, med hvilken man kan roa sig i ensamheten och som kan förekomma och afvärja alla olägenheter, hvilka ett stillasittande lefnadssätt medför. Tobaksrökning, som ej nog kan berömmas, är sålunda god och angenäm från tidigt på morgonen till sent på aftonen, när man står upp och är fastande, när man har ätit och innan man tänker spisa, och för att uttrycka det med ett enda ord: alltid».

Bland regenter och furstar, som varit tobaksrökare, kunna nämnas polske konungen JOHAN SOBIESKY, hvilken med pipan i munnen vann slaget vid Wien öfver turkarne den 12 september 1683; FREDRIK WILHELM I i Preussen, till hvars käraste nöjen hörde att röka om aftnarne i kretsen af sina officerare; NAPOLEON I, som i bivuaken gärna tog en cigarr, samt härtig KARL, sedermera konung KARL XIII, hvilken i sjöslaget vid Hogland stod helt lugn på däckets af amiralsskeppet och drog djupa bloss ur sin pipa midt i kulregnet. Prins EUGÈNE AF SAVOYEN och FREDRIK II i Preussen voro väldige

snusare, och bland öfrige bekante härförare voro fältmarskalk BLÜCHER, general OUDINOT samt amerikanske nordstatsgeneralen ULYSSES GRANT lika stora rökare.

För öfritt har tobaken under forna dagar att uppvisa beundrare och älskare inom alla samhällsklasser, till exempel skalderna MILTON, WALTER SCOTT, BYRON, SCHILLER, VOSS; filosoferne BACON, LOCKE, KANT; naturforskarna LINNÉ, OLOF RUDBECK DEN YNGRE, NEWTON; läkarne PETRUS HOFFWENIUS, BOERHAVE, HALLER, och HUFELAND samt många, många andra framstående personligheter.

Konung FREDRIK WILHELM I i Preussen har gått till eftervärlden med vedermålet, att hafva varit en af samtidens väldigaste rökare, och hans dagliga sällskapskrets, som i historien fått namnet »tobakskollegiet», har vunnit en mer än europeisk ryktbarhet. Detta sällskap, hvilket utom konungen hufvudsakligen utgjordes af stabsofficerare, till största delen barska exerciskarlar, sammanträdde alla aftnar, utom söndagen, och var sedan samladt till klockan 9 eller 10, men ej sällan ända till midnatt. Alt efter konungens vistelseort för tillfället, möttes tobakskollegiets medlemmar i Berlin eller Potsdam och under sommaren hälst på jagtslottet Wusterhausen. Utom generaler och öfverstar inbjödos äfven ministrar, utländske furstar, sändebud och andra framstående personer, som gästade hufvudstaden. Stundom såg man också där vetenskapsmän och borgare samt sådana personer, hvilka läto bruka sig såsom hofnarrar. Sällskapets uppgift var att röka, dricka öl, läsa tidningar och samspråka om krigskonst, politik och dagens tilldragelser. Till lagarna inom tobakskollegiet hörde, att ingen fick stå upp, när en medlem inträdde, ej ens konungen undantagen, och dess utom var det förbjudet att spela kort därstädes. Alt tvång var bannlyst, och för att man skulle vara riktigt ogenerad, fick betjäningen ej vara närvarande, utan hvar och en serverade sig själf.

När hela tobakskollegium var samladt, sutto ledamöterna, prydda med sina breda ordensband, omkring ett stort bord och rökte ur långa holländska pipor, och framför hvar och en af dem stod ett hvitt ölkrus med dithörande glas. De, som ej kunde röka, måste dock, konungen till behag, hålla en pipa uti munnen. Ofta infann sig konungen nedstämd i tobakskollegium, men lemnade alltid det samma i det bästa lynne, och vigtiga politiska frågor funno därstädes sin lösning vid pipan och glaset. Själf höll FREDRIK WILHELM gärna till godo med skämt, äfven af grofkornig beskaffenhet, så att man i hans närvaro kunde berätta de allra mustigaste historier, och till hans nöjen hörde att dricka en främling under bordet eller att åse, huru tobakspipan verkade på den, som var ovan vid detta nöje. För sin egen person blossade han väldeliga, och när han år 1736 fick besök af konung STANISLAUS LECZINSKY, rökte de värde herrarne vid sammankomsten ej mindre än tretio pipor hvar. På det stora bordet lågo tyska, franska och holländska tidningar, hvilka förelästes och kommenterades af kollegiets syndabock och pajazzo, den lärde och fåfänge JAKOB GUNDLING, om hvilken historien har många lustiga upptåg att berätta.

Det var dock ej utan motstånd som tobaksväxten och dess användning erhöi en så stor spridning, ty nästan i hvarje land, där den samma blef bekant, möttes den af en större eller mindre obenägenhet och motvilja. Motståndarne voro regenter, statsmän, läkare, skriftställare samt prester och bland de senare funnos vanligtvis tobakens värsta fiender – i början åtminstone. Som skäl emot tobaken anfördes, att dess bruk var skadligt för hälsan; att man borde använda sina penningar på ett bättre sätt än att köpa tobak; att tobaksplanteringen utträngde de matnyttiga växterna m. m., och presterne motiverade sin ovilja mot tobaken hufvudsakligen därmed, att rökning vore ett satans påfund att förderfva människorna. För öfritt underlät man icke att från renlighetens synpunkt fram-

hålla tobakens olämplighet, och i samtida skrifter förekomma ofta de kraftigaste skildringar, som gingo ut på att riktigt tydligt visa, huru rökaren, snusaren och tuggaren bröto emot snygghetens enklaste fordringar.

England var det första samhälle i Europa, där oviljan bröt ut mot tobaken och där både andlige och världslige författare högljudt klagade öfver det sedeförderf, som genom bruket af denna växt inträngt i landet. En kvick författare vid namn BEN JONSON, som för öfrigt var en af SHAKESPEARES intimare vänner, sökte förlöjliga tobaken i en komedi – *Every man in his humour* – hvilken år 1598 uppfördes i London, och konung JAKOB I, denna första profbit på Stuartska släktens svaghet, regentoduglighet och inbilskhet, uppträdde också i tobakskriget med sin trubbiga penna. År 1603 utgaf han nämligen en latinsk skrift med namnet *Misocapnus* (rökhataren), hvori han utöste sin vredes skålar öfver tobaken och för öfrigt ville bevisa att tobaksrökningen vore en bild af själfva afgrunden, dit den samma också en gång skulle föra den, som begagnade sig däraf. För det första, säger han i den ofvan anförda skriften, är tobaken blott en rök i likhet med all annan fåfänglighet i världen. För det andra förnöjer han dem, som sysselsätta sig därmed, såsom alla onda lustar, hvilka människan ej kan afstå ifrån. För det tredje gör den människorna druckne och galne i hufvudet, och så göra äfven världens fåfängligheter. För det fjärde säger rökaren, att han ej kan låta bli, han är sålunda förhexad på samma sätt som det går med alla världsliga lustar. För det femte är tobaken till sitt väsende lik helvetet, ty han är någonting äckligt och stinkande. Uppsatsen slutar med följande ord: »Om I, medborgare, ännu hafven någon blygsel kvar, så upphören med detta lastfulla bruk, som uppkommit af skam, omfattats af misstag och utbredds af dårskap – hvarigenom I hafven uppväckt Guds vrede, förstört kroppens hälsa, bortslösat Edra tillgångar, förnedrat Edert folk både hemma och utomlands; ett bruk, som är obehagligt för näsan, skadligt för hjärnan, förderfbringande för lungorna och som, om jag skall säga rent ut, genom sina svarta rökmoln alldeles liknar de ångor, hvilka uppstiga ur afgrunden».

Någon tid efteråt lät han utfärda en förordning, hvori han klagar däröfver, att tobak, som förut blott användts i medicinen, nu begagnades af en stor mängd oordentliga och lastbara personer. Härigenom förstördes undersåtarnes hälsa, penningarne gingo ur landet och jorden missbrukades till odling af dylikt ogräs. För att göra slut på detta ofog gaf han år 1604 lordskattmästaren i uppdrag att belägga hvarje centner tobaksblad med en afgift af sex shilling och tio pence.

Då konungen följande året aflade ett besök i Oxford, ansåg sig universitetet därstädes ej kunna högtidlighålla denna riksvigtiga tilldragelse på ett mera värdigt sätt än genom anställandet af en offentlig disputation emot tobaksrökning, hvilken han också bevistade med stort nöje.

Konungens otympliga försök att afskaffa tobaken i England blefvo dock utan all verkan, förbrukningen däraf steg år från år, och hans med så mycken svett och möda hopkomna skrift råkade ut för några jesuiter i Polen, som uti ett af dem under namnet *Antimisocapnus* utgifvet arbete förlöjligade JAKOBS stilprof och blottade dess alla svagheter på det mest obarmhertiga sätt.

Nästa angrepp mot tobaken skedde i Rom, dit bruket att snusa kommit med spanske prester, och angriparen var ingen mer eller mindre än den katolska kyrkans öfverhufvud i egen hög person. Påfven URBAN VIII, som med stor förargelse erfarit, att ej blott verldsliga personer utan äfven andlige män brukade taga en pris under gudstjänsten, utfärdade år 1624 mot detta oskick en bulla, hvori alla, som vågade snusa i

kyrkan, hotades med bannlysning. Denna bulla skall hafva tillkommit på uppmaning af domkapitlet i Sevilla, som besvärat sig däröfver, att prester snusade, då de stodo framför altaret, och att församlingens andakt stördes genom de upprepade nysningar, hvilka hördes öfver alt i kyrkorna. År 1698 förnyade påfven INNOCENTIUS XII bullan om snusande under gudstjänsten, men BENEDICTUS XIII, hvilken, enligt uppgift af hans privatsekreterare, var en stark snusare, upphäfde den samma 1724.

De protestantiska presterne gåfvo flerstädes ej katolikerne efter, då det gälde att motarbete tobaken, och detta egde i synnerhet rum i Tyskland. Kort efter Westfaliska freden bemödade man sig ifrigt att afskaffa bruket af denna växt, som spridt sig med de härar, hvilka under många år tågat genom Tyskland i alla riktningar, och från denna tid anträffas åtskilliga påbud mot försäljning och användning af tobak. I markgrefskapet Baden t. ex. voro presterne skyldige att i sina berättelser om kyrkovisitationer uppgifva de församlingsmedlemmar, som rökte tobak. Ännu så sent som år 1723 aflät en konsistoriiledamot i Braunschweig till alla prester inom sitt distrikt en varning emot tobaksrökning.

När omständigheterna det fordrade, tvekade de ej häller att från själfva predikstolen uttala sitt ogillande af tobakens bruk och det finnes exempel på, att de låtit köra ut personer ur kyrkan, emedan de snusat därstädes. För att anföra några prof härpå, så förklarade en pastor i Qvedlinburg tobaken vara själens förderf samt ett omedelbart verk af själfva afgrundsfursten, och en kyrkoherde i Basel fälde därom följande kraftuttryck i sin predikan: »när jag varseblifver munnar, som röka tobak, så förefaller det mig som om jag såge helvetets eldstäder». Till och med den gamle hedersmannen CRISTIAN SKRIVER kunde ej låta bli att gifva tobaken och dess vänner ett hugg. I sin »själaskatt» yttrar han sig därom på detta sätt: »Du människobarn, se den förödelsens styggelse, som inrotat sig i människornas hjärtan och låter dyrka sig som en Gud genom detta tobaksrökande och snusande, hvilket man oupphörligt och öfverljuddt bör förbanna, hvarvid nästan alla människor hafva vant sig genom satans bedrägeri och list, och denna stinkande tobaksgud tillbedja de på samma sätt som hedningarna, hvilka däraf inspirerades till spådomar. Märken dock, käre människor, och läggen det på Edra hjärtan, att I alle tobaksbröder och tobakssystrar ären bedragne af djäfvulen».

Till tobakens motståndare hörde också många läkare i nästan alla europeiska länder, som i åtskilliga skrifter framhållit de skadliga följderna af dess bruk. Den store läkaren C. HUFELAND (1762–1836), som själf var stark rökare, finner dock detta bruk ganska besynnerligt. »Tobaksrökning», säger han i en af sina skrifter, »är väl bland de obegripligaste af alla nöjen. Oaktadt den är någonting okroppsligt, smutsigt, skarpt och illaluktande, så har denna njutning blifvit ett sådant lifsbehof, att somliga människor ej känna sig raska, nöjda och lefnadsglada, ja, de kunna ej ens tänka och arbeta, innan de fått blåsa rök genom både mun och näsa». – Troligen var det också hälsoskäl, hvilka i främsta rummet bestämde rådet i Bern att år 1661 utfärda ett förbud mot tobaksrökning, och detta hotade alla öfverträdare med skampåle, fängelse och böter.

En dylik obenägenhet mot tobaken visade sig äfven i åtskilliga andra länder t. ex. Ryssland, Turkiet och Persien, hvarest förbud utfärdades och straff tillämpades med all den grymhet, som utmärker barbariska länder. Mot midten af 1600-talet, då tobaksrökning började bli bekant i Ryssland, lät czaren plötsligen utfärda ett förbud emot dess försäljning och bruk, emedan man trodde, att oförsigtighet å rökarnes sida var skälet till de ständiga eldsvådor, hvaraf i synnerhet Moskvå hemsöktes. Därtill kom äfven den omständigheten, att presterne beklagat sig öfver den elaka lukt, som spred sig från

tobaksrökarna, då de befunno sig i kyrkan. Straffet för öfverträdelse af detta förbud bestod i knut, näsans uppskärande eller förvisning till Sibirien, och bestämmelserna i detta afseende egde gällande kraft ända till czar PETERS tid.

Ett liknande förhållande egde äfven rum i Turkiet, hvarest de andlige eller muftis först uttalade sig emot bruket af tobak, emedan det stred emot koranens föreskrifter, och följderna häraf blef, att ett förbud emot tobaksrökning utfärdades. Hvar och en, som beträddes med att röka, straffades på det sättet, att hans näsa genomborrades och i hålet instacks pipskaftet. I denna utstyrelse fördes delinkventen, sittande på en åsna, genom hufvudstadens gator och var under tiden naturligtvis föremål för hopens försmädelser.

År 1633 inträffade i Konstantinopel en stor eldsvåda, hvilken bland folket förorsakade stor uppståndelse samt mycket missnöje, och detta gaf sig i synnerhet till känna i stadens kaffehus. Sultan MURAD IV (1623–1639) utfärdade då en befallning att låta nedrivna kaffehusen, som voro de missnöjdes tillhåll, och detta påbud utfördes med all stränghet. Efter kaffehusens förstöring följde ett påbud, som vid dödsstraff förbjöd tobaksrökning. Man tog sig anledning härtill af den eldfara, som kunde uppstå af rökningen, men i själfva verket var det endast en fint af polisen att genom ett förbud i detta afseende hindra de missnöjde att samlas och klandra regeringen. Lagbrytarna förföljdes emellertid på det grymmaste sätt: den blodtörstige sultanen gick själf omkring under nätterna i sin hufvudstad, och den, som anträffades vid pipan och kaffekoppen, var ett dödens barn. De liflösa kroppar, hvilka om morgnarna hittades på gatan, buro vitne om sultanens metod att skaffa lagen åtlydnad. Fem år senare företog sultanen ett fälttåg emot Persien och därunder rasade han på samma sätt emot tobaksrökarna. Soldater, som grepos på bar gerning, afrättades genast, och det med den mest barbariska grymhet.

Detta förbud emot tobaksrökning fortfor äfven under hans efterträdares regering, hvarför tobakens vänner då togo sin tillflykt till snusdosan. Under den därpå följande sultanen MUHAMMED IV (1649–1687) meddelades tillåtelse att uppbygga kaffehusen, och förbudet emot tobaksrökning upphäfdes. Sedan den tiden har tobakens användning spridit sig öfver hela osmaniska riket, så att turkarne nu mera räknas bland de väldigaste rökarna.

Bland tobakens motståndare i Persien nämnes sjahen ABBAS DEN STORE, hvilken använde både allvar och skämt vid dess bekämpande. Som exempel därpå berättas, att sjahen en gång församlat sitt rikes stormän till en fest och vid detta tillfälle låtit bjuda omkring pipor, som voro stoppade med torkad och söndersmulad hästgödsel i stället för tobak. Sedan piporna blifvit tända, frågade sjahen oupphörligt sina gäster, hvad de tyckte om denna tobak, hvilken han sade sig hafva fått till skänks af sin vezir och som enligt dennes uppgift skulle vara den bästa i världen. Hvar och en svarade, att tobaken var alldeles utmärkt och att man ej kunde finna någon bättre. Slutligen vände fursten sig till en general, som gälde för att vara mera hederlig och sanningsälskande än de andra, och bad honom uppriktigt säga sin mening om tobaken. »Herre», svarade han, »jag svär vid ditt helgade hufvud, att den luktar som den utsöktaste blomsterdoft.» Då blef herskaren förbittrad och utbrast: »förbannad vare denna vara, som man ej kan skilja från hästspillning».

Det förtjänar äfven nämnas, att, enligt FR. TIEDEMANN, från hvilken vi hemtat största delen af de uppgifter, som belysa tobakens äldre historia, åtskilliga sekter, t. ex. raskolniker i Ryssland och wahabiter i Arabien, af religiösa grunder afhålla sig från bruket af tobak.

Den för hvarje år allt mera tilltagande smaken för tobak föranledde i flera europeiska länder, att regeringen gjorde handeln med denna vara, som lofvade så god vinst, till ett statens regale. Början härmed skedde i England, hvarest konung KARL I i tobakshandeln såg ett förträffligt medel att skaffa sig penningar, hvarför den också förklarades för kronans monopol år 1625 eller strax efter hans tronbestigning. De amerikanske plantageegarne måste i följd däraf sälja sin tobak för ett bestämdt pris till de kungliga embetsmän, hvilka hade denna affär om hand, – ett stadgande som uppväckte stort missnöje. Som tobakskonsumtionen oupphörligt ökades och varan följaktligen steg i pris, försökte man att odla växten i några af de vestliga grefskapen, hvilket också lyckades. Under det följande inbördes kriget upphäufde parlamentet detta tobaksmonopol, men förbjöd i stället all tobaksodling i England för att därigenom bereda de amerikanska kolonierna en fördel.

Exemplet följdes snart af Frankrike, hvars store finansminister J. B. COLBERT år 1674 monopoliserade tobakshandeln för statens räkning. Affären befans vara särdeles förmånlig och inbragte redan de första åren omkring 500,000 livres i ren vinst. År 1789 afskaffades detta monopol, men återställdes 1811, emedan staten ej kunde undvara denna betydande inkomst. Dylika tobaksmonopol hafva också för längre eller kortare tid varit införda Venezia, Portugal, Spanien, Österrike, Preussen och Ryssland.

* * *

Naturligtvis måste den stora förbrukningen af detta njutningsmedel, som allt mera blifvit ett behof för alla jordens folk, åtföljas af en tobaksodling i samma storartade omfång. Få äro väl också nu de folk, och i första rummet de civiliserade, där klimat och jordmån det medgifva, som ej upptagit tobaken bland sina kulturväxter.

Bland de arter af släktet *Nicotiana*, som blifvit föremål för kultur, är det endast tre, nämligen *N. Tabacum L.*, *N. macrophylla METZG.*, *N. latifolia WILLD.* och *N. rustica L.*, hvilka odlas i stort för att lemna råämnet till handelsvaran tobak, och dessa skiljas från hvarandra genom följande kännetecken. *Nicotiana Tabacum L.*, virginisk tobak, har aflångt lansettlika stjälkblad, hvilkas sidonerver utgå i spetsig vinkel från hufvudnerven, samt röda blommor; *Nicotiana macrophylla METZG.*, Marylandstobak, äfven med blommor af röd färg, har bredare blad med sidonerverna nästan rätvinkliga emot medelnerven; *Nicotiana rustica L.*, vanlig bondtobak, kännes lätt från de båda föregående därpå, att den är mindre, har alla bladen skaftade och ovalt hjärtlika, och för öfrigt äro dess blommor små samt till färgen gulgröna. Af alla dessa arter, i synnerhet af de båda första, finnas flera varieteter.

Tobakens godhet beror mycket på det lands klimat, där den samma odlats, samt för öfrigt naturligtvis på jordmån och skötsel. Amerika och Vestindien, särdeles ön Kuba, lemna både den mesta och bästa tobaken. Hela jordens årliga produktion af tobaksblad uppskattas i rund summa till 1,000 millioner kilogram och den årliga exporten från de länder, där den odlas, antages uppgå till en summa af omkring 260 millioner kronor. De viktigaste i handeln förekommande sorterna äro följande.

Sydamerikansk tobak.

1. *Varinas*, från distrikten Varinas, Merida, Margarita m. fl. i fristaten Venezuela, kallas äfven Varinas-kanaster, och den senare benämningen kommer af

spanska ordet *Canastra* (korg), emedan den samma, spunnen till tjocka rullar, vanligen inpackas i flätade rörkorgar. Denna tobak, som har en vacker brun färg och en ytterst angenäm smak i förening med en fin lukt, användes mest att röka i pipa. Närmast denna i godhet äro Orinoco- och Cumanakanaster.

2. *Columbia-tobak* från Nya Granada och angränsande länder, hvaraf man alt efter växplatsen urskiljer flere varieteter ss. Carmen, Giron, Palmyra m fl., brukas hufvudsakligen till fabrikation af cigarrer.

3. *Brasiliansk tobak*, mest ifrån landets norra provinser, är stundom, genom dålig behandling, af mindre god beskaffenhet. De bästa bladen användas till cigarrer, de sämre till snus och tuggtobak.

Nordamerikansk tobak.

1. *Marylandstobak*, som i synnerhet odlas i vestra delen af denna stat, är en förträfflig sort af fin lukt och rökes mest i pipa.

2. *Virginisk tobak*, hvaraf den bästa växer utefter Jamesfloden vid Richmond. Den är brun till färgen och lemnar ett utmärkt råämne för tillverkning af snus och skuren tobak.

3. *Kentucky*, användes hufvudsakligen till cigarretter och tuggtobak.

4. *Seedleaf* odlas i Pennsylvania, Connecticut och Ohio af frö från Kuba och beredes till cigarrer.

5. *Florida* frambringa en tobak med utmärkta, ofta fläckiga täckblad, som användas vid cigarrfabrikationen.

Vestindisk tobak.

1. *Habana* är namnet på de utsökta former, hvilka odlas i norra delen af ön Kuba, särdeles i distriktet Vuelta Abajo vester om hufvudstaden. Den allra finaste af dem heter *Cabannas*, hvilken på själfva produktionsorten användes som täckblad, så att endast en mindre del däraf exporteras till Europa. Habanatobaken förvandlas till cigarrer på Kuba, men utföres äfven som blad, mest till Spanien, hvarest de i Sevilla malas till ett snus, hvilket i handeln bär namnet *Spaniol*.

2. *Kuba* heter den tobak, som odlas i sydöstra delen af denna ö. Den står föga efter Habanatobaken i godhet och utföres i stora massor till Bremen och Hamburg.

3. *Domingo*, mest från den liknämnda ön, med långa gulaktiga eller ljusbruna blad, hvaraf de tunnare användas till täckblad omkring cigarrer.

4. *Portorico*, näst Varinas den bästa röktobaken, brukas i sitt hemland mest till cigarrer, men afsättes också i form af blad till Holland och Hansestäderna.

Asiatisk tobak.

Såsom handelsvara af vida mindre betydenhet än den amerikanska.

1. *Manila* från Philippinerne. Största delen bearbetas därstädes till cigarrer och resten af bladen går till Spanien och Holland.

2. *Java* lemnar en särdeles god tobak af aromatisk lukt, som öfver Holland kommer till Europa och därstädes mycket värderas så väl till cigarrfabrikation som vid beredning af röktobak.

Tobaken från britiska Indien samt från Kina och Japan förekommer väl knappast på den europeiska marknaden och är sålunda för oss utan betydelse.

Europeisk tobak.

1. Den *Holländska* är den förnämsta bland alla de europeiska sorterna; i synnerhet utmärker sig den form, som odlas vid Amersfoort, för sina vackra och doftande blad samt en omsorgsfull sortering.

2. *Tysk* tobak kommer mest från Baden, Pfalz, Hessen och Franken samt därefter från Pommern, Brandenburg och Schlesien. Pfalzisk tobak användes till cigarrer ej blott inom Tyskland utan äfven i Amerika.

3. *Ungersk* tobak, en förträfflig sort med egendomlig genomträngande lukt; bäst är den, som odlas omkring Debreczin.

4. *Turkisk* tobak, likaledes utmärkt så, att de förnämsta sorterna däraf nära på kunna jämföras med Habanabladd. Den odlas mest i Macedonien.

De öfriga länderna inom Europa odla knappast mera tobak, än hvad, som åtgår för deras eget behof.

Tobaksblad äro ej sällan blandade och förfalskade med blad af rhabarber, rödbetor, kålrötter, kardborrar och åtskilliga andra växter. Havanatobak parfymeras ofta med de aromatiska bladen och blommorna af *Piqueria trinervia* CAV., en till naturl. fam. Compositæ hörande växt. Äfven snuset förfalskas i hög grad med vitriol, alun, sot, ockra, salmiak m. m.

I de af svenskar författade arbeten, som egnat någon uppmärksamhet åt tobakens äldre historia i vårt land – och de äro snart räknade – uppgifves, att denna handelsvara redan under KARL IX:s tid från Norge afyttrades till Värmland. Ehuru vi ej vilja alldeles förneka riktigheten af detta yttrande, som ju kan hafva sannolikhet för sig, så torde det dock böra nämnas, att vi, oaktadt noggrant sökande, ej varit nog lycklige att finna fullt säkra bevis för dess sanning. Äfvenså träffar man stundom i utländska skrifter, som mera speciellt behandla tobakens eller samtliga njutningsmedlens historia, det påståendet, att tobakens bruk i Sverige blifvit förbjudet af GUSTAF II ADOLF, men detta är synbarligen ett misstag, eftersom ej något stadgande därom förekommer i denne konungs registratur.

Fullkomligt pålitliga uppgifter om det år, då tobaken första gången blef bekant i Sverige, torde numera vara alldeles omöjliga att erhålla, då så väl allmänna handlingar som enskilda personers skrifter i början af 1600-talet ej innehålla något därom. Att tobak, om den också möjligen var känd af en och annan i vårt land under KARL IX:s regering, likväl ej var någon handelsvara i stort, ådagalägges till någon del däraf, att den ej är nämnd i samtida tulltaxor, hvilket också är händelsen under GUSTAF ADOLFS tid, fastän den samma då bevisligen förekom och användes som ett njutningsmedel. Häfdatecknaren FR. RÜHS uppgifver i *Svea Rikes historia*, att en tillfällighet gjort svenskarne bekanta med tobaken. På halländska kusten hade nämligen vågorna uppkastat en laddning rulltobak, och i början togo bönderna den obekanta varan för tågvirke, tills de slutligen lärde sig bruket däraf. Året för denna tilldragelse uppgifves icke, men man ser dock så mycket af sammanhanget, att det skall vara före 1641. Häremot kan dock med fog anmärkas, att man ej är berättigad att draga allmänna slutsatser af ett enstaka faktum, och därför kunna vi ej tillmäta denna händelse den vikt, som den citerade författaren synes göra.

I midten af 1620-talet hitkom en nederländare vid namn WILLEM USSELINX, hvilken förut under en längre tid vistats i Amerika i Generalstaternes tjänst, och som nu ville förmå svenska regeringen att bilda ett kompani för att idka handel på alla tropiska länder. Förslaget rönt bifall, ett kompani bildades, som erhöll privilegier 1625 och 1626, och förmögna personer inbjödos att taga aktier däri. Som ett dylikt företag möjligen kunde förefalla något ovanligt, så upplyste regeringen folket om skälen därtill och framhåller i synnerhet den vinst, Spanien och Nederländerna skördat af handeln på dessa aflägsna orter, hvilka frambragte en sådan mängd dyrbara alster ur alla tre naturens riken. Bland dessa upptages äfven tobak, och det är första gången inom vår literatur, som vi funnit denna växt nämnd såsom handelsvara. Söderkompaniet, såsom detta bolag kallades, erhöll emellertid oktroj på tolf år, räknadt från den 1 maj 1627, och 1630 sammanslogs det samma med det kort förut stiftade skeppskompaniet.

Det synes vara vid denna tidpunkt eller kanske något förut, som tobaksnjutningen så småningom blef bekant i vårt land. Den första bestämda uppgift därom, som vi lyckats finna, är från år 1629 och källan utgöres af Upsala akademiska konsistoriiprotokoll. En vacker dag i maj månad af det nämnda året hade nämligen några studenter blifvit inbjudna af sin värd att med honom tömma ett par kannor Rostocköl. Under sysselsättningen härmed inkommo några andra studenter för att vara med om välfägnaden, och en af de nykomne medförde *tobak*, som han bjöd på. En af de förut innevarande afslog detta och då uppkom gräl samt ty åtföljande slagsmål med knifvar, eldgafflar, portnycklar och knytnäfvar, som slöt på det sättet, att orostiftarne fingo krypa in i »Carcer» eller det för akademiska medborgare afsedda fängelset.

Fyra år efter denna händelse utkom det första i Sverige tryckta arbetet om tobaken. År 1633 utgaf nämligen dåvarande medicine professorn JOHANNES FRANCK i Upsala (1590–1661) en akademisk afhandling därom, som under titeln *De præclaris herbæ Nicotianæ sive Tabaci virtutibus* offentligens granskades den 25 maj, och denna disputationsakt tog sin början redan klockan sex på morgonen. Författaren börjar med en kortfattad redogörelse för örtens namn, arter, hemland, växsätt och utseende och öfvergår sedan till en skildring af dess medicinska egenskaper, hvarvid han åberopar flera äldre skriftställare ss. MONARDES, DE, L'ECLUSE, CAROLUS STEPHANUS, DODOËNS m. fl. För längre tid sedan odlades denna växt i Spaniens, Frankrikes och Englands trädgårdar blott för prydnadens skull, men numera togs odlarens flit i anspråk hufvudsakligen för dess ovanliga krafter och verkningar i medicinskt afseende. Fastän växten rekommenderats såsom ett medel mot nästan alla sjukdomar, vill dock förf. endast i korthet anföra ett mindre antal däraf, hvarvid tobaken visat sig vara verksam. Till dess verkningar hör i första rummet, att den var ett förträffligt purgans och emeticum. För öfrigt begagnades den mot envis hosta, andtäppa, tandvärk, vattensot, intestinalmaskar, giftiga djurs bett m. m.; dess saft botade podager, utslag och sår af alla slag, både friska och gamla, och det både hos människor och djur. Till en mera oväntad användning däraf hörde, att invärtes bruk af tobaksextrakt försatt med socker troddes åstadkomma en vacker röst, hvarför detta medel vore särdeles lämpligt för dem, som utöfvade sångkonsten.

Tobaksrökning uppgifves denna tid vara mycket i bruk hos spanjorer, fransmän, holländare samt engelsmän, och för öfrigt var den bekant öfver hela världen. Detta bruk hade äfven kommit till Sverige, »så att nu för tiden», säger förf., »man knappt kan finna någon enda person, som ej är ganska förfaren i denna rökningskonst.» Af detta bruk hade man visserligen försport åtskilliga nyttiga verkningar, men det dugde ej för alla, i

synnerhet om man rökte omåttligt. Helsosammast vore tobaksrökning för sjömän och fiskare och i allmänhet för sådana personer, hvilka bodde på lågländta ställen eller som mycket vistades på vattnet.

Denna afhandling, som nu mera är ytterst sällsynt, består af 38 korta teser och omfattar blott tio kvartsidor. I de latinska verser till respondenten, med hvilka afhandlingen enligt gammal sed är utrustad, säges största delen af vår fosterjords odlare vara van vid tobak, men detta påstående torde väl den tiden få skrivas på räkningen af poetens lifliga fantasi. Att bruket dock var i tilltagande, torde man kunna antaga, och sannolikt bidrogo de soldater, som återkommit från Tyskland, att göra tobaksnjutningen bekant. Upsala studenter synas i detta afseende hafva varit mycket läraktige, och så t. ex. omtalas 1633 i ett mot deras oskickliga lefnadssätt utfärdadt program af akademiens då varande rektor, den bistre prof. L. OL. WALLIUS, att de nyinskrifne måste ställa till kalas för sina äldre landsmän, hvarvid åtgingo stora kvantiteter dryckesvaror och tobak.

Konung GUSTAF ADOLES planer i afseende på handelsförbindelser med de utomeuropeiska länderna upptogos efter hans bortgång af hans trofaste vän AXEL OXENSTJERNA, och det blef nu fråga om att grunda en svensk koloni på Nordamerikas ostkust. Sedan man lyckats anskaffa nödiga medel till detta företag, hvari både svenskar och nederländare insatt penningar, afseglade år 1637 tvänne af Söderkompaniets skepp under befäl af en holländsk kapten, som förut varit anställd i Amerika, och framkommo dit följande året. Efter landstigningen vid Delawarefloden inköptes af indianerna ett stycke land, hvarpå skansen Kristina anlades, och sedan började man af infödingarna tillhandla sig tobak och pelsvaror. I slutet af juli månad 1638 vände skeppen åter, sedan besättning blifvit inlagd i fästningen, och då var det ena fartyget lastadt med tobak. OXENSTJERNAS planer i detta afseende visade sålunda en god början, men det förtjänar anmärkas, att den store mannen för egen del ej måtte hafva varit någon synnerlig vän af tobak. Vid flera tillfällen yttrar han sig nämligen i rådet om svenskarnes brist på företag-samhet och att man kunde komma till förmögenhet, om man använde någon flit samt förde ett ordentligare lefnadssätt. I sådant fall fingo vi likväl icke som hittills »ligga och röka på landet, akta våra gärdesgårdar och dricka godt öl» utan vi måste rätt bruka det Indien, som Gud gifvit oss i Sverige.

Från denna tid torde man kunna datera en större omsättning af tobak, då härtill lägges hvad som hitkom på holländska skepp, och 1640 infördes sålunda öfver 85,000 skålpund af denna vara. Handeln därmed tyckes i början hafva varit tillåten för hvem som helst, och i äldre tulltaxor finnes ej tobak omnämnd. År 1639 upptages dock både tobak och pipor uti en samtida instruktion för de embetsmän, som skulle öfvervaka gränstullarnes efterlefnad. Den tilltagande införseln gjorde också nödvändigt för regeringen att stadga något härom, och den 12 januari 1641 erhöll Söderkompaniet privilegium på tobakshandeln enligt följande skrifvelse, som till frågans närmare belysning väl förtjänar att återgifvas i sin helhet.

»Wi Christina etc. göre witterligit, at effter Wij se och förnimme, huruledes detta Wårt land och konungarijke upfylles aff een och annan, uthan någon ordning och åtskilnadt, medh Tobak, een wahro, som för någon tijdh sedan här hafwer varit obekändh och fuller i sig sielff icke är synnerligh nyttig, men lijkwäl, och icke dess mindre nu sedan blifwet aff den gemene man til missbruk och öfwerflöd upkiöpt och förbrukat, mångom uthi margahanda måtto til alt som störste skada och armodh. Nu ändoch Oss fördenskuld, såsom een wakande öfwerheet, icke obilligt borde heelt förbiuda omberörde Tobaks införssel i Rijket och der medh tijdligt förekomma, at icke Wåre trogne

undersåtares förmögenheet må emot en sådan onödigh wahro ytterligare aff Rijket uthgå, dem ändtligen til någon merckeligare skada och deras medels affsaknad. Doch lijkwäl, emedan thet aff en inrijtad owana och ett stoort missbruk är fast aff mångom begärligit och Oss för denne gången något betänckeligit faller, thet heelt at upphäfwä eller affskaffa: Ty äre Wij förorsakade wordne, at ställa deri någon moderation och alt lämpa effter tjdernes lopp och folketz humor. Och hafwe fördenskuuld effter saksens öfverläggande för godt ansedt, at updraga samma handel Wårt uprättade Söder Compagnie och thet på Tobak så wijda privilegierat, at detta bem:te Söder Compagnie skal låta här effter, och intil dess Wi framdeles annorlunda härom stadgandes warde, införa och förskaffa så mycket Tobak, som kan göras behof, och förnöija deras begärligheet, som thet hälst bruka och hafwa wele, och således hielpa alt missbruk att förekomma och Wåre ordningar at hålla widh macht. Wij wele fördenskuuld härmedh och uthi detta Wårt öpne brefs krafft hafwa förordnat, såsom och strängt och alfwarligen förbudit alle andre, såwäl fremmande (af hwad nation de och hälst wara kunne) som inländske, ingen undantagandes, at införa effter underskreffne datum, til land eller watn hijt til Swerige, Finland eller Ingermanland något Tobak, lijtet eller mycket, under hwad skeen och nampn thet skee kan. Och skole de alle, som för detta något Tobak hijt i rikjet infördt och nu här och der i städerna til salu hafwa, wara skyldige och förpflichtade at angifwa thet på Accijs-Cammaren och tagha derpå en Accijs-Zedel, effter den ordning, som med första skal derom publicerat blifwa. Gör någon här emot och en eller annom, oachtat hwem han och är, understår och fördristar sig, effter detta Wårt placats publice-rande och emot dess innehåld, at införa något tobak och thet hembligen eller uppenbarligen uthan Accijs-Zedel och förskreffne Söder Compagniets wettskap och willia försällia och föryttra, anten hoopetals eller i smått, och dermed beslagen och skäligen öfwerlygat warder, tå skal thet altsammans göras förbrutit, och han äntå för förbudz brott böta 40 marck till treskiffes, en deel til Oss och Cronan, andra delen til Compagniet och tredie delen til then, som honom ther medh beslår och öfwerlygar, så wäl aff sielfwe Tobaket som penningeboten: Effter som Wij och här medh icke mindre alfwarligen biude och befalle alle Wåre trogne undersåtare i Swerige, Finland och Ingermanland, så och alle fremmande, som på föreskrefne Wåre Rijken och land segla och handla, at de wetta sigh för skadan taga i acht och här effter rätta: Såsom Wi och biude och befalle Wåre landzhöfdingar samt borgmästare och rådmän i städerna, enkannerligen alle Wåre tullenärer, at hafwa ther flitig och skarp acht och upsyn medh, att denne Wår giorde förordning och förbud må tilböriligen handhafwas, oförkränckt hållas, och dess öfwerträdare effter detta Wårt placatz lydelse, uthan något anseende, straffat blifwa, så kärt alle, och hwar i synnerheet, kan wara at undwijka Wårt tiltaal och onåde.»

Detta bref, som är underskrifvet af MATTHIAS SOOP, JAKOB DE LA GARDIE, CARL GYLLENHJELM, AXEL OXENSTJERNA och GABRIEL OXENSTJERNA, kompletterades genom en annan skrifvelse af den 8 februari samma år, hvari närmare bestämmes, huru med tobakshandeln skall tillgå. Om någon således ville köpa en större eller mindre kvantitet tobak i första hand, så skedde detta hos Södersjökompagniets ombud, men då måste man uppvisa ett intyg därpå, att vederbörlig accis – 2 öre silfvermynt på skålpundet – blifvit erlagd till staten, och först sedan fick man avsluta köpet.

Dessa oväntade påbud måtte hafva uppväckt stor förbittring i hufvudstaden, hvarest sannolikt åtskilliga köpmän gjort sig god förtjänst på den begärliga varan. Som exempel härpå skrifver dr BENGT BAAZ, för tillfället informator för prins KARL GUSTAF, till

dennes fader, pfalzgrafve JOHAN KASIMIR, den 13 februari 1641 och berättar, att regeringens förordning om tobakshandeln och ett därmed i samband stående förbud för holländarne att införa tobak uppslagits på rådstufvans och stadens portar, men att det exemplar däraf, som satt på söderport, blifvit nedrifvet. Emellertid måste Söderkompaniet på förhand egt kännedom därom, att döma af ett senare bref från samme BAAZ till pfalzgrafven, däri han om denna affär uttalar sig på följande sätt: »Hwadh det Indianiske Compagnie ex Nova Suetia (från Nya Sverige = området vid Delawarefloden) anlangar, så förnimmer man så myckit toback till Götheborg framfördt hafva, att dett till tusende taal utbrechnas.»

Till denna period höra trenne skrifter, i hvilka tobak omnämnes, och dessa äro prof. J. FRANCKENII *Speculum botanicum* och *Botanologia* samt dr ANDERS SPARRMANS *Sundhetzens speghel*.

Speculum botanicum, hvaraf första upplagan trycktes i Upsala år 1638, är endast en förteckning öfver de växter, en blifvande läkare eller botanist skulle känna, i följd hvaraf man däri ej finner annat än tobakens latinska och svenska namn (»Nicotiana Tabacum. Toback»). *Botanologia* däremot, hvilket arbete såsom manuskript länge tillhört Upsala universitetsbibliotek, tills det samma, på ett utmärkt sätt kommenteradt, utgafs af professor R. FRISTEDT till Upsala universitets jubelfest år 1877, är till allra största delen af farmakologiskt innehåll. Beträffande tobaksväxten – och därmed menar förf. *Nicotiana Tabacum L.* – så beskrifver han i korthet dess medicinska egenskaper och hänvisar för öfrigt dels till sin därom år 1633 utgifna disputationsafhandling, och dels till äldre författare såsom MONARDES, CH. DE L'ECLUSE, DODOËNS m. fl.

Sundhetzens Speghel utkom första gången i Stockholm 1642 och har till författare doktor ANDERS SPARRMAN, som var lifmedicus hos drottning KRISTINA och hvilken sedermera upphöjdes i adligt stånd med namnet PALMCRON.

I detta verk, som var afsedt att blifva en läkarebok för den stora allmänheten, har förf. egnat några sidor åt redogörelsen för tobaksväxtens medicinska egenskaper och denna skildring inledes med följande verser.

»Så fins en fremmand ting, som man Tabak plä kalla,
 Thet som nu är bekandt fast öfwer länder alla:
 Ther medh som mången man weer söker tijdhfördrijff,
 Än som han achtar på hwad båta kan sitt lijff.
 Hwem fuchtig är til kropps thet bättre kan fördragha,
 När som thet skeer medh mått och på een nychter maga.
 Hwem torr och hitzig är och aff naturen swagh,
 Han medh thet rökiewärk skal hafwa meer fördragh.
 En båtzman, som alltijdh i fuchtig lufft most wara,
 Ther aff fast större lust och nytta mon förfara,
 Hans näsa skorsten är, han pijpan haar för köök,
 Ett blad thet är hans steek och dricken damb och rök
 Hwar medh han hungren sin och torsten mon försachta,
 En spijs medh kostlig Sous och wijn stort efftertrachta:
 Hans doos är skafferij: ther medh han är förnögd,
 Om han ey annat haar, och gör lijkwäl sig frögd.
 Säll är then, som kan så i nödfall sig at twinga,
 At han sin appetit kan stilla med så ringa.
 Ett ringa ting rätt brukt kan skaffa meera gott,
 Än thet, som kräsligt är och tages öfwer mått.»

Efter denna lilla poetiska utgjutelse öfvergår förf. till beskrifningen öfver tobaksväxtens användning i medicinen. Denna redogörelse har fått sin plats i den afdelning af arbetet, som handlar om drycker, »effter thet nu hoos mångom så gemeent (allmänt) är wordet, och man thess bruk på vårt språk kallar drick, oansedt man ther uthur ingen fuchtigheet uthan sielfwe röken hafwer til at sugha.»

För utom dess medicinska krafter, hvilka anföras efter de äldre författarne, meddelas, att tobak stundom kan användas såsom ett näringsmedel. Som bevis härför uppgifver han, att invånarne i Florida någon kortare tid uppehålla sina krafter med rökning; att sjömän därmed stilla hunger och törst samt att indianerna pläga för samma ändamål göra små bollar af tobak och sönderstötta musselskal. »När the då skola reesa genom någon skogh eller ander ort, ther hwarken är til bijta eller supa, så hålla the een i sänder aff the piller uthi munnen och swälga så nidher then wätskan, som ther aff kommer: genom hwilket medel the uthan någhon mattigheet i några daghar kunna sin hunger och torst stilla.»

Som samfärdseln med den svenska kolonien vid Delawarefloden några år varit afbruten, beslöt man att ditsända förstärkning, men i följd af åtskilliga hinder skedde detta ej förr än 1642. Detta år afgick en välrustad expedition under befäl af koloniens blifvande guvernör JOHAN PRINTZ och nådde sin bestämmelseort i midten af februari 1643. Enligt den instruktion, som regeringen utfärdade för guvernören innan han lemnade Sverige, skulle kolonisationen i Amerika hafva till ändamål infödidgarnes omvändelse, tobaksplantering, pelsverkshandel, saltkokning, vin- och silkeskultur, boskapsskötsel, fiske och hvalfångst m. m. I den § af denna instruktion, som handlar om tobaksplanteringen heter det: »Dernäst skall han hafwa godh och noga opsicht med Tobakzbruken och dertill förordna ett wist ahntal arbetzfolck, drifwandes der oppå, att det bruket blifwer starckt och mehr och mehr fortsatt och fortplantadt, att han på alle hijtgående skepp een godh qvantitet Toback kan öfversända.» Att också tobaksodlingen bedrefs med både skicklighet och framgång, visar sig därutaf, att guvernören redan året efter sin ditkomst kunde hemsända ej mindre än 70,000 skålpund tobak på en gång.

Då PRINTZ reste ut till Amerika, anslogos 2,619 riksdaler årligen af tobaksaccisen i Sverige till aflöning åt guvernören och alla svenskar, som hade någon befattning i den nya världen. Vid en granskning af dithörande förhållanden år 1648 befanns dels att tullen på tobak ännu aldrig något år uppgått till denna summa, och dels att accismedlen 1641–1645 ej kommit folket i Amerika till godo, utan att desse haft sitt uppehälle af andra penningar, hvilka Söderkompaniet anskaffat. I följd häraf antydes detta kompani, att till den amerikanska koloniens underhåll använda hela tobaksaccisen, kronans tredjedel af all konfiskerad tobak samt böterna för oloflig tobaksförsäljning. Skulle ej ens detta förslå till det afsedda ändamålet, så lofvar regeringen att fylla bristen på annat sätt.

Kort efter utfärdandet af privilegiet för Söderkompaniet på tobakshandeln gjorde regeringen den obehagliga upptäckten, att det samma ej efterlefdes, utan att stora massor af tobak insmugglades i landet, »Oss och compagniet icke till ringa afsaknad, præjuditz och förfång», såsom det heter i en skrifvelse därom från högsta ort. För att göra slut på detta oskick, bestämdes år 1643 höga böter – 4 öre silfvermynt på hvar skålpund tobak – för skeppare och andra personer, som olofligen införde tobak. På samma gång erhöll Söderkompaniet rättighet, att i hvarje stad utse personer af borgerskapet, till hvilka det samma försålde tobak, för att desse senare med uteslutande af alla andra skulle med denna vara drifva handel i minut. Alle andre, som redan förut innehade tobak från

kompaniet, skulle vara förbundne att mot skälig ersättning återlemna hvad de ej hunnit försälja, »på det at detta Tobaks-Krämerij, som nu är uti mongas händer, må dess förr och fogeligare uti thet skick och lagh komma, som ofwanbemält är och der igenom mycket undersleef förebyggias, som nu begås och föröfwas.» Ej ens detta kunde hämma lurendrejeri och bedräglighet, utan regeringen nödgades förnya påbudet ej mindre än fyra gånger kort efter hvartannat, och i det sista stadgandet (1647) höjdes böterna till 2 mark silfvermynt på skålpundet.

För hvarje år, som gick, vann tobaksförbrukningen i Sverige och dess biländer alt större utsträckning och samtidigt ökades regeringens möda att upprätthålla de stadgade privilegierna gent emot smuggling och underslaf. Troligen var det i följd af alla dessa svårigheter, som man år 1649 utgaf en ny förordning om tobakshandeln, enligt hvilken alla föregående stadganden i detta hänseende upphäfdes, så att det sedermera skulle stå hvem som hälst fritt att handla med tobak, sedan varan först blifvit vederbörligen förtullad.

Detta påbud blef ej häller af lång varaktighet, utan redan 1651 monopoliserades ånyo tobakshandeln och utarrenderades mot en årlig afgift af 5,000 riksdaler specie åt tvänne Stockholms köpmän vid namn DANIEL YOUNG, sedermera adlad under namnet LEIJONANCKER, och CASPER KOHL, och kort därefter fingo dessa tillstånd att såsom sina kompanjoner upptaga tvänne andre köpmän, JOHAN WISBECK och JOHAN FOCKE, båda från Stockholm. Som det emellertid befans, att de nya bolagsmännen mycket gagnat det allmänna bästa genom inrättandet af manufakturverk i riket, så befriades de under fyra års tid från erläggandet af deras halfpart i arrendesumman eller 2,500 rdr. Efter denna tid skulle desse sist tillkomne bolagsmän ensam öfvertaga hela den svenska tobakshandeln under tio år. Kort förut hade de också erhållit privilegium på tillverkning af tobakspipor, men denna fabrikation måtte ej hafva varit af någon synnerlig omfattning.

Dessa stadganden blefvo ej häller varaktiga, utan nu vidtog en tid af stridiga åsigtter om tobaksfrågans bästa och mest ändamålsenliga ordnande, i följd hvaraf man experimenterade därmed på nästan alt tänkbart sätt. År 1653 utkom nämligen ett kungligt bref, hvori bland annat heter, »at ändoch Wi sielfwe hålle tobaket för en onödig och heelt mistande pertzel, den der en anseenlig penning och andre gode wahrur uthur riket endeles onyttigt drager, och Wi förthenskuuld icke ogera se skulle, at de kunde blifwa igenom något bequemdt medel afskaffat och Wåre undersåtare sigh therifrån wärja wille, till hwilken ände Wi för någre åhr sedan hafwe låtit sättia therpå en tämmelig stoor tull. Doch lijkwäl emedan bemälte Tobak är nu hoos then gemene man här inrikes en begärlig och mycket afgående wahu och Wi fuller afse kunne, at ther Wi thess införsel heelt förbiudandes worde, skulle thet doch, detta oachtat, blifwa, som här til myckit föröfwat är, af en och annan hemligen och förmedelst hwarjehanda undersleff inpracticerat och therigenom så myckit mehra Oss Wår och Cronones tull försnillat blifwa. Therföre thetta någorledes at förekomma, så hafwe Wi, effter saaksens nogare öfwerläggande, för skäligt erachtadt och för godt ansedt at upphäfwä här medh thet Compagniet, som af oss för någon tidh sedan bleff på tobakshandelen privilegerat, gifwandes förmedelst thetta Wårt öpne placat hvarjom och enom fritt tillstånd tobak hit in i riket at föra och thermedh obehindradt sin handel drifwa.» För att ingen med anledning af för höga tullafgifter skulle känna sig frestad att smuggla in tobak, så meddelades i samma kungabref åtskilliga nedsättningar i tullen på denna vara.

Efter endast 18 månaders tid fann man sig föränlåten att utfärda en ny förordning, ehuru man väl kunde vara af med tobaken, »der hwar och en sin otidige

begärlighet häruthinnan tryckia och dämpa wille.» I kraft häraf upphäfdes den fria tobaksinförseln och öfverflyttades på det amerikanska kompaniet »såsom ett expedient och medel, hvarigenom Nova Suecia (svenska kolonien i Nordamerika) för denne tid förhopligen icke allenast skal kunna conserveras, tilwäxa och förkoffras, uthan och at Wår nation finge deraff desto bättre lägenheet och tilfälle at wänja sig widh den Americaniske seglationen och handeln och den til sin märckelige profit och förkoffring idka och bruka.» Fortfarande underslef och lurendrejeri hade till följd, att samma kompani fyra år senare äfven erhöill uteslutande rättighet att drifwa handel med tobak inom hela riket, men med den egendomliga ombytlighet, som utmärker nästan alla regeringens stadganden om tobakshandeln under senare delen af 1600-talet, upphäfdes tobakskompaniet efter blott tvänne års förlopp och man återgick till den ordning och taxa, som därom varit gällande, innan detta kompani blef en verklighet.

Under de tvänne följande åren hyste man på högsta ort den förhoppningen, att tobakshandeln under det nya skede, hvari den samma inträdt genom sist anförda stadgande, skulle lemna kronan en betydlig vinst, men detta gick ej i fullbordan. Smugglingen stod ej till att hämma, så länge tobakshandeln kunde bedrifvas af hvem som hälst; en mängd oduglig tobak kom också in i landet på detta sätt, och staten mistade följaktligen de påräknade och högst behöfliga tullmedlen. För att härutinnan söka erhålla någon ändring utfärdade regeringen den 9 oktober 1662 ett bref om tobakshandeln, hvari tillkännagafs, att kronan öfvertagit hela tobaksaffären samt att den samma blifvit utarrenderad åt konungens husgerådsmästare ANDERS ANDERSSON och Stockholmsköpmannen PETTER BOHM. Samma dag utfärdades också dels ett plakat med utförliga bestämmelser om tobakshandeln i allmänhet och dels ett kontrakt med de ofvannämde arrendatorerne.

Enligt detta kontrakt erhöillo arrendatorerne och deras arfvingar uteslutande rättighet att under tio års tid (1663–1673) införa och handla med tobak, mot det att de årligen erlade till kronan under de första fem åren 120,000 daler kopparmynt, men 170,000 daler samma mynt under hvar och ett af öfriga fem åren. All tobak, som näst före detta kontrakts upprättande innehades af andra köpmän, skulle inom sex veckors tid inköpas af ANDERSSON & BOHM, om den samma befans vara af duglig beskaffenhet, så att de förre ej behöfde göra någon förlust därpå. Därefter skulle Städernes borgerskap hafva rätt att handla med tobak som förut, men endast med det vilkor, att de inköpte sina lager däraf från de nämde kompanjonerna. Till desse senares fördel erhöillo de tillstånd att tullfritt införa tobaken, men den accis, hvilken köparne därför erlade, skulle fortfarande bibehållas.

Häremot lofvade de båda kompanjonerna att ordentligt erlägga det årliga arrendet, att sälja goda varor till skäligt pris, att så mycket som möjligt låta spinna tobaken inom landet samt att icke »reta borgerskapet och allmogen genom otijdige visitationer och ohöfligt procedere till otijdigt klagande.»

Alldenstund lurendrejeri och underslef fortfarande egde rum i afseende på tobakshandeln och som det för öfrigt kommit till regeringens vetskap, att det privilegerade bolagets tjänare och uppsyningsman »dels warde dräpne, dels ock medh hugg och slagh samt andre otijdige injurier och skelsord illa handterade», så tillsattes år 1663 en person vid namn GERHARD BURMAN som fiskal öfver hela tobakshandeln. Till dennes befattning hörde egentligen att uppspana och till vederbörlig näpst befordra lurendrejare och för öfrigt alla dem, som misshandlade tobakskompaniets tjänstemän i

deras embetsutöfning, emedan, såsom det heter i det anförda kungabrevet, »Oss icke anstår sådana grofwe insolentier och otijdigheete längre passera låta».

Regeringens åtgärd att frångå borgerskapet tobakshandeln för att lemna den uteslutande åt ett enda bolag synes, att döma af samtida handlingar, hafva uppväckt missnöje flerstädes i landet. Man klagade öfver tobakskompaniet, emedan det samma handlade med dåliga varor; att dessa höllos i oskäligt högt pris; att de, som misstänktes för att olofligen införa tobak, fingo röna en hård behandling samt slutligen att de personer, hvilka af samma handel förut haft sin näring, genom dess indragande rönt stor skada. Å andra sidan besvärade sig kompaniet däröfver, att de ej kommit i fullständigt åtnjutande af regeringens privilegier, utan att många obehöriga »kladde dem uthi denne deres handel och göre dem wärket så mycket swårare, som aff tobaketz hemlige införande des stegrande förnämligast skal förorsakas».

På dessa klagomål fälde regeringen det utslag, att kompaniet skall bemöda sig om att handla med goda varor, vid fara att i annat fall drabbas af lagens näpst. Så vidt möjligt vore, så skulle kompaniet alltid hafva till salu tre olika slags tobak, nämligen:

1) smalt spunnen af fina virginiska blad till ett pris af två daler kopparmynt för skålpundet,

2) halftjock af holländska blad till sju mark skålpundet och

3) tjockt spunnen af franska blad för fem mark skålpundet.

För öfrigt ålades kompaniet att hålla sina varor billiga och år 1666 infortrade regeringen utlåtande af kommerskollegium öfver den frågan, huru med tobakskompaniet skulle förfaras, sedan dess oktroj tilländagått.

Stadgandet tyckes emellertid ej hafva haft önskad verkan, ty blott tvänne år därefter eller vid riksdagen 1668 klagade borgerskapet å nyo öfver tobakskompaniet, »at thet effter dess plicht och skyldigheet icke skall handtera den wahran, som sigh böhr, såwijda som dhet icke försällier hwart godz för sigh och effter dess werde, uthan för-månger dhet hwaromannat och thet öfwer then gjorde taxan stegrar och förhöijer samt och ofta rutit och odugligit godz them påbördar.» På grund här af anhöllo de klagande, att kompaniets privilegier måtte upphävas och att handeln med denna vara sedermera måtte tillåtas hvem som hälst. Här på svarade regeringen, att, ehuru man ännu under fem års tid vore bunden af det med kompaniet upprättade kontraktet, så vore man dock benägen att efter dess utgång öfverlemna tobakshandeln åt borgerskapet, i fall det ville betala samma arrende därför, som tobakskompaniet erlagt.

Att klagomålen öfver tobakskompaniets förföljelser samt småaktiga begär att straffa äfven sådana personer, som af oförstånd fallit dem i handtverket, ej voro så alldeles obefogade, visar sig af åtskilliga samtida tilldragelser, af hvilka följande må tjäna som exempel. År 1670 inkom nämligen HARALD OXE, landshöfding i Nyslotts och Wiborgs län, till regeringen med förfrågan, huru man skulle bete sig med bönder, som få tobak i betalning för mat, dryck och hästlega af den resande, »hwilken dermed sin befördring på resan söker, när det derigenom eller och bättre än med penningar skee kan, för den begärigheetens skull, som dereffter hoos landsmannen är». Skulle sålunda landtbrukaren, som eljes var utarmad af missväxt och andra olägenheter, i sådant fall anses hafva brutit emot tobaksplakatet och följaktligen erlägga böter? Regeringen fann dock, att detta gick för långt och resolverade dels, att bönderne i sådant fall ej skulle vara hemfallne till straff – såvida de ej drefvo oloflig handel med tobak – och dels att dylika tobakskompaniets undersökningar hos allmogen böra ske »med moderation».

Vid ett annat tillfälle hade tobaksinspektoren i Göteborg år 1676 låtit anklaga en kvinna för oloflig tobaksförsäljning. Hon medgaf riktigheten häraf, men upplyste, att det skett på uppdrag af en kronobåtsman, som också vid tillfället var närvarande och meddelade, att han tagit tobaken »från sin fiende på Hamburger elf» och nu låtit sälja den samma för sitt uppehälle. Domstolen, som fann detta vara en synnerligen bevekande omständighet, frikände båtsmannen och lemnade honom tobaken åter, emedan han tagit den samma som krigsbyte och sålt den af behof samt emedan han troget tjänt konungen till sjös, under hvilken tid fienden lagt hans lilla gård på Gullholmen i aska.

Oaktadt alla klagomål från borgerskapets sida, fick kompaniet ännu någon tid vara i uteslutande besittning af tobakshandeln samt omhuldades af regeringen på åtskilligt sätt. Alla andra personer förbjödos strängeligen att befatta sig med tobaksaffärer och bolagets privilegier förnyades 1672 och 1673, den senare gången på tio år, räknadt från den 1 januari 1675. Orsakerna till en förnyad oktroj voro, att bolaget nedlagt betydande summor i denna affär; att det egde stora fordringar utestående samt att det samma uppbyggt ett dyrbart tobaksspinneri, – alt omständigheter som af regeringen uppmärksammades och behjärtades. Man hade också skäl att visa bolaget alt möjligt tillmötesgående, emedan det samma flere gånger, och särskildt under kriget mot Danmark, lemnat kronan ansevärd penninglån, hvilket förhållande också konungen själf i ett af sina bref med tacksamhet erkänner. Bolagets privilegier att uteslutande idka tobakshandel inom hela Sveriges rike blefvo dock ej långvariga, ty på grund af upprepade klagomål däröfver fann sig konungen föranlåten att 1680 upphäfva det samma, med tillstånd naturligtvis att till godo njuta den tid, som ännu var öfrig på dess tioåriga oktroj.

Tobakshandeln i Stockholm synes under 1660–1670-talet hafva varit särskildt utarrenderad, och som dess innehafvare omtalas flera enskilda personer, af hvilka hofintendenten Z. REHNBERG och kamreraren J. ÖSTERLING voro bland de sista. Flera af hufvudstadens köpmän täflade med dem om öfvertagandet af denna affär, och så t. ex. inlemnade ett bolag på hösten 1677 till konungen anbud på tobaksarrendet i Stockholm, för hvilket de erbjödo sig att årligen leverera tusen stycken svärds klingor till krigshärens behof. REHNBERG blef dem dock ej svaret skyldig utan lofvade å sin sida, att till rikets tjänst år 1678 uppsätta 20 väl munderade ryttare – och han fick behålla den indräktiga tobakshandeln.

För att nämna några öfriga mot slutet af 1600-talet utkomna förordningar, som beröra tobakshandeln, så bestämdes år 1685, att tullen på införd tobak skulle höjas från 3 till 4 ½ öre silfvermynt pr skålp.; 1687 förbjöds alldeles att införa bearbetad tobak för att därigenom bereda en fördel åt de inhemska spinnerierna, och 1698 erhöll staden Strömstad afslag på sin begäran att tullfritt införa spunnen tobak från Norge, hvarifrån denna vara i stor mängd insmugglades.

Alt från år 1628, då JOHANNES FRANCK utnämndes till professor i anatomi och botanik vid Upsala universitet, har tobaksväxten, att döma af hans förut anförda arbete, sannolikt varit använd i medicinen i Sverige, men uppgifterna därom äro under senare hälften af 1600-talet ganska knapphändiga. I de af OLOF RUDBECK DEN ÄLDRE åren 1658, 1666 och 1685 utgifna katalogerna öfver växterna i Upsala botaniska trädgård upptages alltid någon art af *Nicotiana* såsom officinell; år 1666 omtalas växten såsom använd i huskurer och om den till Sverige inkallade franske läkaren FR. DU RIETZ berättas, att han plägade kurera sig själf genom invertes bruk af tobak. Apotekaretaxan af år 1688 upptager tobak – blad och frön – och i SCHERING ROSENHANES nyligen offentliggjorda

trädgårdsbok nämnes släktet *Nicotiana* bland de medicinalväxter, som kunde och borde odlas i en svensk adelsmans trädgård.

Mot slutet af 1600-talets förra hälft ökades tobaksförbrukningen allt mera för hvarje år, och det blef snart en vanlig sak bland både höga och låga att röka – »dricka» eller »smäcka», såsom det hette på samtidens språk – en pipa vid glaset eller efter måltiden. Vid nästan alla kalas i städerna under denna tid synes man hafva rökt tobak; till landsbygden spred sig detta bruk med stor hastighet genom soldater, som kommo hem från trettioåriga kriget, och af Upsala studenter torde de flesta varit förtrogne med tobaksnjutningen. Man kan nämligen draga denna slutsats af samtida räkenskaper öfver hvad som åtgick vid studenternes nationsfester, och som detta ej är utan sitt kulturhistoriska intresse, så bifogas här nedan några uppgifter om tobaksförbrukningen, hemtade från Westmanlands–Dala nations räkenskapsbok, som är en bland de äldsta af dem, som bevarats till våra dagar.

Den gamla räkenskapsboken börjar med att upptaga omkostnaderna för det nationskalas, som firades den 11 maj 1648 hos OLOF MATTSON i Fjerdings, hvarvid åtgick 1 $\frac{1}{4}$ skålpund tobak samt pipor till ett pris af tillsammans 1 daler och 16 öre. Anmärkas bör dock, att dessa senare, som voro af lera och kommo från Holland, hade långa och följaktligen bräckliga skaft, hvarför nya pipor äro en stående utgiftspost vid hvarje nationskalas. Tobaken infördes den tiden mest från Virginien, senare från Sydamerika, och såldes i karduser och bref samt äfven i spunnet tillstånd. Under de därpå följande åren omtalas litet emellan fester af både ståtlig och anspråkslös beskaffenhet, då pipan bidrog till trefnadens och sällskapsglädjens höjande. I December 1650 användes vid ett sådant tillfälle 4 daler och 8 öre till tobak och pipor; 1655 köptes 4 dussin pipor samt 1 skålpund och 4 alnar tobak och den 31 mars 1661 »woro the äldre landzmännan tilhopa och tå uthlades för en lijten och liuflig recreation uthi öhl, tobak och pijpor» 12 daler. Vid de större nationskalasen åtgick tobak i proportion därefter; så t. ex. stego omkostnaderna för dessa varor 1689 till 12 daler och 24 öre, och 1694 inköptes tre karduser och sexton bref tobak, till hvars rökning förbrukades ej mindre än sju dussin pipor. Likartade förhållanden återfinnas hos de öfriga nationerna, som hafva äldre räkenskapshandlingar i behåll.

Det var ej nog med att studenterna själfve vid sina nationsfester och eljes i dagliga lifvet konsumerade rätt mycket tobak, utan de företogo sig äfven, såsom akademiska konsistoriets protokoll flerstädes utvisa, att, i strid mot Söderkompaniets privilegier, drifva handel med denna vara. För att anföra ett exempel härpå, så anklagades en uppländsk student år 1645 för att innehafva ett förråd af ej mindre än 37 skålpund tobak, som var bestämdt till afsalu. Vid underrättelsen härom lät universitetets rektor genast lägga beslag på hela tobakslagret, egaren dömdes det samma förlustig och fick dessutom böta 40 riksdaler hvitt mynt.

Det är i synnerhet från början af 1640-talet, som tobakskonsumtionen antog större dimensioner, och det ej endast bland Upsalastudenter utan äfven bland nästan alla samhällsklasser, som hade råd att bestå sig detta nöje. Universitetets professorer, i synnerhet den utmärkte läkaren PEHR HOFFWENIUS, följde med tidens smak i detta afseende och om SVEN BRÖMS, som blef professor i Upsala år 1652, finnes anteckadt såsom något märkvärdigt, att han »brukade aldrig tobak». Liknande förhållanden egde äfven rum bland den högsta samhällsklassen och så t. ex. berättar B. WHITELOCKE, hvilken såsom engelska republikens sändebud åren 1653–1654 uppehöll sig i Sverige, och det mest i Upsala, att han en gång i början af april 1654 var bjuden på middag till dåvarande

riksrådet ERIK OXENSTJERNA, SON till rikskansleren AXEL OXENSTJERNA, hvilken senare också var närvarande. När middagen var slut, borttogs maten jämte bordsduken, under hvilken låg en annan, alldeles ren, och på denna framsattes tobak och pipor. Detta skulle vara en särskild uppmärksamhet emot engelske ambassadören, hvilken också jämte ett par andra af sällskapet höll till godo med denna välfägnad.

Bland samtida författare, som skildrat tobakens användning i Sverige under senare hälften af 1600-talet, kan anföras GÖRAN STJERNHJELM, den svenska skaldekonstens fader, hvilken berör detta ämne uti sina arbeten *Hercules* samt *Bröllops besvärs ihugkommelse*. I det första skaldestycket, hvilket, som bekant, behandlar den gamla sagan om Hercules på skiljovägen, men som egentligen är en teckning af 1600-talets lefnadssätt med sannolikt afseende på den unga adeln vid drottning KRISTINAS hof, frestas Hercules af fru *Lusta* med alla sinliga njutningar, hvilka representeras af hennes fyra barn. Efter uppräknings af hennes tre döttrar fortsätter skalden i påföljande ordalag med presentationen af sonen *Rus*.

»Jemt henne kom ther ock wältande fram en stinner en sälle,
Fnyste och pyste så medan han gick, han rullade foot lös,
Som ett marswijn härän, war brusande röder och droppögd,
Han haar en krantz å sit höfd, infletad i refwor af humble-
Tuppor, all om bewäfd bland frisk-daggdrypande drufwor,
Glas hade'n i sin hand och brinnande lunta kring armen,
Samt ther in-under en rulla tabaak och pijpor i krantzen.»

Längre fram skildras dryckeslaget, där *Rus* presiderar, på ett särdeles målande sätt och om tobaksrökningen heter det:

»Artollerij bringes an, krijthuite brabantiske pijpor,
Jämte det allerskönste verginske tabaak, som i staden
Fins; här är eld, här är lunta, gif fyr, lät gnistra, lät rökia.
Såsom i Nobis krog the nu sittia bland eld uthi dimban.»

Åren 1665 och 1666 omtalas särskilda »tobakshus», där allmänheten kunde få egna sig åt tobaksnjutningen, och för ordningens skull finnes stadgadt, att sådana lokaler skulle hållas stängda under sön- och helgdagar.

Till de många åtgärder för det allmänna bästa, som vidtogos af den mångkunnige OLOF RUDBECK DEN ÄLDRE, hörde äfven ordnandet af en regelbunden trafik emellan Upsala och Stockholm förmedelst postjakter, hvilka underhöllos på hans bekostnad. Detta samfärdsmedel, hvilket liksom många andra bland den store mannens inrättningar, var långt före sin tid, anlätades flitigt, att döma af samtida uppgifter, och som de resande naturligtvis voro af blandad beskaffenhet, blefvo bestämda regler för ordning och skick om bord under resan snart en nödvändighet. Dylka bestämmelser synas hafva blifvit utfärdade två gånger från och med år 1667, och i det senare reglementet har § 8, som för kännedomen om tobakens förbrukning eger en viss betydelse, följande lydelse:

»Sedan och såsom hederligt folck kommer på jagten, så måste skepparen hålla en skickelig ordning med gement folck, som sig intregia, att de måste wetta hwad skeppsråten är, och sedan intet med tobaksdrickande, fyllerij och annat skamligit lefwerne ställa sig som oskiälige diur: utan den, som har lust til tobak, kan sittja på taket

i friska lufften, så förargar han ingen annan. Elliest måste skepparen böta, der sådant spöries och klagat warder.»

För att man skall kunna göra sig en föreställning om tobakskonsumtionens storlek på 1600-talet, så bifogas här nedan några uppgifter öfver den tobakskvantitet, som år 1663 uttogs hos kompaniet i tolf af Sveriges och Finlands förnämsta städer. Man måste dock ihågkomma, dels att den uppgifna kvantiteten äfven var beräknad för afsättning på landsbygden, och dels att häri sannolikt ej ingår den tobak, som bolaget själft försålde i minut, hvilket senare till någon del bevisas af de låga siffrorna för sjöstäder med så stor förbrukning däraf, som t. ex. Göteborg och Gefle, så vida man ej får antaga en storartad smuggling vara den egentliga orsaken därtill. Dessa sifferuppgifter äro emellertid följande:

Stockholm	28,746 skålpund	
Wiborg	10,978	»
Upsala	9,888	»
Falun	7,609	»
Westerås	7,052	»
Örebro	6,628	»
Malmö	6,420	»
Norrköping	5,218	»
Kalmar	4,580	»
Göteborg	2,416	»
Gefle	1,582	»
Karlstad	1,334	»

Totalsumman för Sverige och Finland af den tobak, som ofvanstående år uttogs från bolagets lager, steg till 231,960 skålpund.

Åtgången af denna vara inom hela riket under de öfriga åren, för hvilka några uppgifter kunnat anträffas, visar sig af följande tabell:

1666	158,496 skålpund	
1667	160,210	»
1668	172,281	»
1669	136,102	»
1670	97,759	»
1671	233,655	»
1672	315,926	»
1673	352,422	»
1674	252,803	»
1675	302,951	»
1676	388,897	»
1677	348,111	»
1678	295,158	»
1679	262,570	»
1680	217,818	»
1681	133,966	»
1682	145,247	»

Vanligaste sättet att använda tobak såsom njutningsmedel under 1600-talet var rökning;

tuggning spred sig efter hand bland sjöfolket, som i främmande länder inhemtat detta bruk, men snus var ännu ej allmänt bekant. Snusdosor («snufftobaksbössor») omtalas dock i en tulltaxa af år 1666.

Redan på 1650-talet blef tobaksväxten, om också till en början i anspråkslös skala, föremål för odling i Sverige, och äran däraf tillkommer den snillrike forskaren och storsinte fosterlandsvännen OLOF RUDBECK DEN ÄLDRE. Kort efter sin återkomst från en resa till Holland, där han äfven gjort sig förtrogen med samtidens mest utvecklade hortikultur, upprättade han af egna medel år 1655 i Upsala en liten botanisk trädgård, hvars förnämsta prydnad utgjordes af de växter, som han medfört från Nederländerna. För hvarje år införde han alt flere prydnads-, ekonomi- och medicinalväxter både från Sverige och utlandet i denna trädgård, som var föremålet för hans lifligaste omsorger. »Såsom Academie trädgård war min förstfödde sohn strax iagh kom till Academien i tjänst, så har han och sannerligh af mig nutit förstfödsörätten», skrifver han också med alt skäl därom många år efteråt. Det var den tiden ett lika ovanligt som eftersökt nöje både för Upsalabor och främlingar, som gästade universitetsstaden, att besöka ett sådant under som botaniska trädgården vid Svartbäcksgatan, där Floras täckaste alster löftesrikt uppspirade under OLOF RUDBECKS vårdande hand; där den studerande ungdomen fick göra bekantskap med den älskligaste af alla vetenskaper och där mästaren själf med snillets behag för sina åhörare skildrade växtrikets under. Efter blott trenne års kultur hade antalet af de i denna trädgård uppdragna växtformer – varieteterna inberäknade – stigit till öfver tusen, hvarför RUDBECK fann sig föranlåten att däröfver år 1658 utgifva en katalog och detta upprepades tvänne gånger efteråt eller åren 1666 och 1685.

Bland dessa växter förekommer tobaken, då hänförd till släktet *Hyoscyamus*, år 1658 representerad med tvänne arter *Nicotiana Tabacum* och *rustica* och 1685 tillkommer en tredje («*Hyoscyamus peruvianus foemina*»), som nu torde vara svår att bestämma. Af det i katalogerna använda beteckningssättet kan man se, att dessa arter odlades både i egenskap af medicinal- och prydnadsväxter. Ungefär samtidigt hade tobakssläktet också funnit inträde i trädgårdarna vid Jakobsdal, nu Ulriksdal, som då tillhörde den rike och pratvälskande MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE. Öfver deras växtalster utgafs år 1666, äfven af OL. RUDBECKS hand, en katalog, som af släktet *Nicotiana* upptager arterna *N. Tabacum*, *latissima* och *rustica*. En observation om tiden för tobaksfröets groning finnes omnämnd i OLOF RUDBECK DEN YNGRES arbete *Propagatio plantarum*, som utkom 1686, och hvaraf Upsala universitetsbibliotek eger en svensk öfversättning i manuskript.

Ett ytterligare bidrag till kännedomen om tobaksväxten under dess första uppträdande i vårt land lemnar det af OLOF RUDBECK DEN ÄLDRE, sonen OLOF samt döttrarna WENDELA och JOHANNA KRISTINA jämte åtskilliga medhjälpare utarbetade jätteverk, som kallas *Campi Elysii*. I detta arbete, som består af de allra vackraste för hand målade planscher öfver mer än *sextusen tvåhundra* växtformer, anträffas *Nicotiana latissima*, tecknad af WENDELA RUDBECK, *N. Tabacum* af dåvarande studenten PETRUS NOBELIUS samt *N. rustica* af OLOF RUDBECK DEN YNGRE.

Från slutet af 1600-talet daterar sig den första på *svenska* utgifna beskrifning öfver tobakens odling och denna har till författare den fosterländskt sinnade ÅKE RÅLAMB, hvilken gifvit den samma en plats i fjortonde delen af det utmärkta arbete, som bär namnet *Adelig öfning*, tryckt 1690. Som denna bok nu mera torde vara mindre bekant och uppsatsen är den första i sitt slag inom vårt land, så torde ett litet utdrag därur ej vara olämpligt.

Tobaksfröet blandas med aska, för att det ej skall falla för tjockt, och utsås tidigt på våren under lugn väderlek i varmbänk, som sedermera täckes. Landet, där plantorna skola utsättas, betäckas under föregående vinter med ris, som uppbrännes på våren, hvarefter det samma uppköres med en harf. När plantorna i bänken uppnått en tvärhands höjd, äro de lämpliga för utplantering, och denna tillgår sålunda, att de efter ett snöre sättas i gropar på 2–3 fots afstånd från hvarandra, och dess utom bör man komma i håg, att utplanteringen skall ske i fuktig väderlek. Sedan de väl rotat sig och utvecklats 4–5 blad, bör man kupa och flitigt rensa omkring dem, tills de nått den storlek, att de själfva kväfva ogräset. Efter hand skall man plocka bort de öfverflödiga bladen, för att stammen därigenom må blifva högre, och de stånd, som ej äro afsedda till frösättning, toppas, då de anses kunna tåla detta, och sedan låter man dem växa, tills bladen äro färdiga att skördas.

Under en tidrymd af sannolikt mer än trettio år hade nu allmänheten haft tillfälle att se tobaksväxten odlas med framgång i Upsala botaniska trädgård, hvars patriotiske skapare gärna stod till tjänst med nödiga upplysningar; samma växt hade för öfrigt erhållit en plats i några andra af samtidens bättre trädgårdsanläggningar och i RÅLAMBS ofvan anförda arbete egde man en i all sin enkelhet fullt tillräcklig och praktisk beskrifning öfver dess skötsel och beredning som handelsvara. Dessa vackra föredömen rönte dock – bedröfligt att omtala – ingen efterföljd i stort. Hällre än att gripa sig an med inhemsk tobaksodling, föredrog man ännu länge med vanlig svensk liknöjdhet att från utländingen köpa hela sitt behof af en växt, som under en kommande, på det ekonomiska området mera lifaktig tid, visade sig kunna med lätthet uthärda klimatet och frambringa en rätt god produkt – till och med ända upp i Norrland.

* * *

Det nu följande århundradet är rikt på lagbestämmelser i afseende på tobaksindustrien, hvilket visar, att den samma mera än förr ådragit sig regeringens uppmärksamhet. Man gick också till väga på ett lika fosterländskt som praktiskt sätt, då man sökte bereda den svenska industrien så mycken lättnad som möjligt, för att den samma skulle kunna uppblomstra oberoende af den utländska, och för öfrigt tog man ett stort steg framåt genom framkallandet af en inhemsk tobaksodling.

Redan år 1700, då den unge KARL XII utfört sin första hjältebragd, aflät han från Humlebæk på Sjælland, där han för tillfället befann sig i spetsen för sin segrande här, en skrifvelse beträffande tobaksspinnerierna i Karlskrona. Borgarne därstädes hade nämligen begärt, att på grund af KARL XI:s för staden utfärdade privilegier på tjugu år – som nu visserligen tilländalupit – få någon nedsättning i tullen på af dem införda tobaksblad. Denna anhållan beviljades också, troligen med afseende på det därstädes boende sjöfolkets behof af denna vara. En dylik nedsättning i tullen beviljades 1715 åt alla inhemska spinnerier; 1722 bestämdes, att all utländsk tobak ovilkorligen skulle stämpas, och följande året resolverades, att de landskap, som gränsade till Norge, ej fingo taga tobak i utbyte för det järn och timmer, som de utförde till norrmännen.

Tobak var under denna tid ett allmänt begagnadt njutningsmedel, såsom man kan se af samtida tulltaxor och andra stadganden. Bland annat utgjorde den samma ett vanligt betalningsmedel åt arbetare under en period, då klingande mynt allt mera började försvinna ur rörelsen, och det oakadt regeringens protester. Som exempel härpå kan anföras, att mot slutet af 1703 utfärdades en kunglig förordning om hammarsmeder och

bruksfolk i allmänhet, hvare bruksbetjänterna förbjudas att i stället för penningar »afspisa arbetarne med öhl, tobak, brännwijn och mehra slikt månglerij, hwarigenom icke allenast husböndren sielfwe skadas och gälden warder ökad, utan ock arbetzfolcket ruinera sig sielfwe».

Såsom handelsvara infördes tobaken från utlandet under åtskilliga former. Tull-taxan af år 1719 upptager sålunda holländsk spunnen tobak, karfvad eller kardus-, breftobak, tobaksblad, knaster af två slag samt för öfrigt snus. Tobaksdosor och pipor hörde äfven till de varor, som importerades från utrikes orter.

I den mån som det stora nordiska kriget pågick, kräfdes för hvarje år allt större och större penninguppföringar. Det var ej nog med att både hög och låg drabbades af de mest betungande gärdar och kontributioner, utan regeringen sökte äfven åstadkomma penningar genom att lägga skatt på öfverflödsvaror. Ett påbud af 1712 höjde sålunda tobaksaccisen med en fjärdedel mera än förut, och fyra år senare bestämdes, att alla, som begagna tobak »spunnit och karfwat samt breftobak, knaster och brasiliansk tobak, så och snustobak», skulle betala en afgift af fyra procent. Från denna afgift var dock gemenskapen vid krigshären befriad.

Bland de första vetenskapliga arbeten, som omtala tobaken i början af 1700-talet, äro J. LINDER, adlad LINDESTOLPE, *de Venenis*, Leijden 1707 och E. BEYNON, *Den barmhertige samariten*, Sthm 1709, båda af medicinskt innehåll. I det förra skildras tobakens giftiga egenskaper, och förf., hvilken synbarligen ej är någon beundrare af dess användning såsom njutningsmedel, får då tillfälle att gifva rökarne en och annan liten snärt. För öfrigt uppgifver han, att tobaksörten samtidigt växte och frodades i Sveriges trädgårdar.

Enligt BEYNONS ofvan anförda skrift gagnade tobaken bäst, om den användes på följande egendomliga sätt.

»För all ting är till at weta, att det här til brukliga gemena tobacksdrickande eller myckit mehr tobacksrökande är en högst skadelig sak, ty änskiönt tobacken aff sig sielf är en förträfflig härlig ört, och af de gamla billigt den Heliga och konungsliga örten kallat worden, så blir hon doch, enär hon effter det gemeena wijset igenom en leerpipja, med rök uti munn dragen warder, till ett högst skadeligit förgiff. Ty hwar och en kan lätteligen afftaga, att det aldra ädlaste, neml. den balsamiska olian, som uti henne är och med människians naturliga balsam en stor gemenskap hafwer, warder aldrast först igenom elden uti tobaccspijpan förtärt, och är ett sådant tobaccrökande intet annat än till ingen nytta, ty det förwillar allenast människians naturliga sinnen, att densamma, som henne till sig uti rök dragit hafwer, skall mehrendels synas wara tokot och galen, besynnerligen de, som intet äro wana der wed, som sielfwa förfarenheten det nogsampt betygar. Håller fördenskull sanfärdeligen derföre, att det nyss opfundne sättet, hwilket jagh rätt nu will beskrifwa, icke allenast det här till brukliga maneret till att röka toback långt bör föredragas, utan och det är och ganska sundt och hälsosamt. Är fördenskull mitt sätt till att röka tobak, som föllier.

Tag ett leerkärill af den form och gestalt, som hwar och en behagar och så stort som hwar och en will, lijkawist att det är innan och utantill wäl glaserat och med ett högt låck tilltäpt; mitt uppå, der som det är bukut, skola giöras 2 eller 3 pippor, en half aln långa eller längre, rätt som hwar och en sielf will. Uti detta kärilet skal man slå ongefehr ett qwarter wijn, mogna och torckade tobaccsblad en half hand full, brun betonie (*Betonica officinalis* L.), ögnetröst (*Euphrasia officinalis* L.), röda rosenblad, af hwardera halffparten så myckit som aff tobaken, cannel ett halfft lod, anisfrö, fengkol-

frö, af hwartdera ett qwintin. Dessa krydder smått sönderskurna, cannehlen och fröet smått sönderstött, alltsammans lagt uti kärilet till wijnet, och som ofwantill är sagt, wäl tilltäppes, sätt uppå ett fyrfat och lät siudas deröfwer, så skall der komma en god, wäl rökande och hälsosam lukt ut igenom pijporna, hwilken man i ställe för den illa stinckande röken skall draga i munnen och en tijd der qwarbehålla, sedan sleppa den ut, ränsar hiärnan, torckar ut flusserna, stärke hufwudet, förtar tandwärcken och allahanda flusser i ögonen, öron och mun, har och elliest oräckneliga dygder, dem iag will förtijga, hwars nyttiande och förfarenhet hwar och en lärandes warder, huruledes man i andra tillfällen sig förhålla skall».

Till samma skrift hör ett litet utdrag af dr J. GUFFERS husapotek, hvari tobakens öfriga hälsobringande egenskaper upptagas. Den anses kunna stilla tandvärk, bota andtäppa, läka sår m. m. och »de, som tiäna till siös och elliest måtte wara under bare himmel, kunna intet wäl wara't förutan».

Beträffande tobakens medicinska användning för öfrigt under början af 1700 talet, kan anföras, att då pesten började rasa i Sverige 1709–1710, utfärdade sundhetskollegium en förordning, i följd hvaraf man borde i husen anställa rökningar med åtskilliga ämnen, däribland tobak, för att på detta sätt afvända smittan. Sannolikt var det också med afseende på tobakens renande egenskaper som man åren 1721–1722 medgaf, att denna vara skulle utan någon karantänsbehandling få införas från utrikes af pesten hemsökta orter.

Omkring år 1720 anställes några försök med inhemska tobaksodling i Skåne, och dessa, om också endast utförda i smått, hade likväl ådagalagt, att tobaksväxten kunde uppdrages i Sverige och lemna en brukbar handelsvara. Dessa försök väckte också uppmärksamhet på högre ort, så att kommerskollegium med vaken blick för däraf härflytande fördelar tog saken om hand på det kraftigaste sätt. För detta ändamål gjorde kollegiet en hemställning till regeringen och vände sig till våra sändebud i utlandet, för att genom dem erhålla nödiga underrättelser om tobaksodlingens rätta bedrifvande. Landshöfdingarne uppmanades att inom sina län utse lämpliga platser för tobaksodling, och apotekarne erhöles i uppdrag att införskrifva frö från Tyskland samt gå dem till handa med upplysningar och råd, som önskade göra försök med denna för den inhemska kulturen tämligen obekanta växt.

En följd af kommerskollegiets framställning, hvilken äfven vann ständernes tillstyrkande, blef, att regeringen i början af år 1724 utfärdade en förordning angående tobaksplanteringen här i riket.

I detta plakat yttras, att regeringen ansett nödigt att införa tobaksodling i Sverige, emedan denna ört numera vore oumbärlig och det för öfrigt på grund af anställda försök visat sig, att den kunde uthärda klimatet. För öfrigt borde dess kultur ej gärna kunna blifva skadlig för sädesproduktionen på grund däraf, att den tobaksquantitet, som för en hvar behöfdes, mycket väl kunde odlas på ett helt litet jordstycke. Landets invånare uppmanades för den skull att vinnlägga sig om tobaksplantering och hänvisades i detta afseende till kommerskollegii samma år af trycket utgifna beskrifning däröfver.

I denna underrättelse om tobaksodlingen meddelar kollegiet, att det frö vore bäst, som erhöles från Bremen och några andra uppräknade tyska orter, och detta fans till salu för billigt pris på apoteket »Kronan» i Stockholm. Till en plantering af ett tunlands vidd åttingo omkring 2 skedblad frö. Detta sås om våren i bänk och plantorna utsättes sedermera på fritt land, hvars jordmån bör vara svartmylla och sand i förening med riklig gödning. Plantorna, som skola stå på en alns afstånd från hvarandra, kupas som kål, och

jorden omkring dem måste ofta krattas. Så snart plantorna fått 10–12 blad, afbryter man dem i toppen, såvida ej ståndet skall lemna frön. Den egentliga skörden börjar i augusti. Återstoden af denna korta blott på tvänne blad affattade instruktion innehåller en redogörelse för bladens svettning och torkning. – Ytterligare beskrifningar om tobaksodling utfärdades åren 1728 och 1733 och i den förra framhålles, att man endast skall plantera *Nicotiana Tabacum* var. *Virg.*, men icke *N. rustica*, emedan dessa äro »odugelige både til blad och frö samt såsom ogräs at ansee».

Under hela sin verksamhet som akademisk lärare sökte LINNÉ gifva naturvetenskapen en praktisk riktning, och med det allmänna bästa till syftemål bemödade han sig alltid att på ekonomi och näringar tillämpa de upptäckter, han gjort. För att bidraga till upphjälpan det af den inhemska landthushållningen och trädgårdsskötseln, anställde han oupphörligt försök med att i Upsala botaniska trädgård uppdraga sådana i ekonomiskt eller medicinskt afseende användbara växter, som kunde tåla vårt klimat. Den erfarenhet han vunnit eller de rön han gjort offentliggjorde han sedan i Vetenskaps-Akademiens handlingar, i akademiska disputationer och almanackor, för att dels sprida kännedomen därom till den stora allmänheten, och dels lifva andra att följa detta vackra och fosterländska exempel.

År 1751 hade LINNÉ i Upsala botaniska trädgård fyra arter af släktet *Nicotiana*, nämligen *N. Tabacum* och *N. rustica* samt ytterligare tvänne andra för vetenskapen nya, hvilka härstammade från Peru och hvartill han erhållit frön af professor B. JUSSIEU uti Paris. De båda senare tilldrogo sig hans synnerliga uppmärksamhet genom sitt ovanliga utseende, och i september månad ofvan nämnda år skrifver han därom till sin förtrogne vän arkiater A. BÄCK: »När jag kom hem (L. hade nämligen nyss återvändt från ett besök i Stockholm) fant jag at trädgården ej ännu lidit af kiölden; han myste åht mig, fast uti triste wäderlek; hwar timma har han gifwit mig nya nöjen, med owanlige örters examinerande, ibland hwilka en owanlig Tobak ifrån Perù, floribus ringentibus, gifwer mig största nöjet».

Dessa nya arter beskrefvos sedermera af LINNÉ år 1753 under namnen *Nicotiana paniculata* och *N. glutinosa* och om deras egenskaper yttrar han sig på följande sätt. »Så mycket jag kan döma af lukt och smak, kan jag ej annat finna, än at denna tobaken blifver mildare och lindrigare än all annan tobak, så att om tobaksrökningen någonsin skulle komma på fruentimbrens läckra smak, tror jag at denna skulle få hos dem första rummet, ty tager jag mig den friheten icke allenast derföre, utan ock för dess smala och spitsiga gestalt at kalla denna *jungfrutobak*.» Den andra arten (*N. glutinosa*) däremot, som utmärkte sig för en gapande blomkrona och som öfveralt var klibbhårig samt hade en stark smak, erhöill namnet *knektetobak*, »så för det, at hans blomma liknar en hjälm, som ock emedan han är starkare til sin kraft och kan tjena liksom opium hos turkiska soldaterna, när de gå i fält». – År 1762, då andra upplagan utkom af LINNÉS arbete *Species plantarum*, odlade han i botaniska trädgården sju arter af släktet *Nicotiana*, nämligen *N. Tabacum*, *rustica*, *paniculata*, *pusilla*, *fruticosa*, *glutinosa* och *urens*.

Frihetstidens störste man på det industriella området var, som bekant, JONAS ALSTRÖM, år 1751 adlad med namnet ALSTRÖMER, hvarunder han mest är känd. Bland hans många förtjänster hör också, att han är en af de första personer, som i vårt land odlat potatis och tobak i stort, och hvad den senare växten angår, så är han grundläggaren af en på inhemsk produktion hvilande tobaksindustri.

Till sitt stora värf, eller införandet af en vidtomfattande fabriksindustri i Sverige, beredde sig ALSTRÖMER genom resor i några af samtidens förnämsta industriländer, där

han sökte inhemta behöflig kunskap om dithörande ämnen. Första resan företogs år 1719 genom södra och mellersta England, och såsom det af hans dagbok visar sig, så egnade han därunder äfven uppmärksamhet åt tobaksförhållandena i utlandet. Under beskrifningen af Hull heter det, för att anföra ett exempel: »Tobakspipor göras här stora quantiteter, men grofwe och illa gjorde, sändas merendels till Sweriget och till Norge». Under en följande resa några år senare genom Belgien och Holland beskrifver han bland annat tobaksodlingen i Flandern på gränsen till Hainaut jemte växtens beredning till handelsvara, skildrar en tobakskvarn uti Zaandam samt lemnar en ytterst noggrann redogörelse för tillverkningen af lerpipor uti Gouda. Om provinsen Gelderland säger han: »Så växer ock i detta land en stor myckenhet toback, til hwilkets bättre växande och planterande de göda åkern med fårdynga, hwilken de säga gifwa den bästa och liufligaste toback; den wid Amersfoort, hwars tobak och fabriqver äro särdeles berömda, hämta fårgödseln alt ifrån Zeeland».

Sedan ALSTRÖMER år 1724 erhållit regeringens privilegium på upprättandet af ett manufakturverk i Alingsås, började han äfven vidtaga åtgärder för plantering af sådana utländska, inom allmänna hushållningen användbara växter, som ansågos kunna uthärda Sveriges klimat. Bland de förnämsta räknades tobaksväxten, och för att man så snart som möjligt skulle inom landet kunna framalstra och bereda hvad som där af behöfdes, så anlades år 1725 en tobaksplantage vid Alingsås, och följande året erhöLL ALSTRÖMER privilegium på ett tobaksspinneri i samma stad, där man dock, tills plantagen blef så stor, att material i lämplig mängd därifrån kunde erhållas, använde en stor del utländska blad.

För att taga närmare kännedom om det nyskapade manufakturverket i Alingsås utsågo vederbörande myndigheter åtskilliga deputerade, hvilka under sommaren 1729 skulle begifva sig dit och granska det samma i detalj. En af desse var frih. E. GRIPENHJELM, som om sin vistelse därstädes afgifvit en ännu i manuskript bibehållen berättelse, hvori han lemnar följande redogörelse om tobaksplantagen och bladens beredning.

»Tobaksplanteringen.

Detta väcket hafver blifvit påbegynt åhr 1725 och sedermera alla åhr fortsatt med ständigt tilltagande.

Det lærer ock vidare kunna brännas i så godt stånd, att det kan gifva något ansenligt af sig, särdeles när det under bygnad stående Torckhuset blifver färdigt, att tobaken der uti behörigen kan svettas och tårkas. På växten kan man ej göra sig någon vifs stat för väderlekens föränderlighet skull, hvarpå det mästa beror, särdeles af godheten uti godset. Man kan fördenskull ej eller göra någon säker calculation på indräckten af planteringen, utan allenast provisionaliter i anseende till jord, som med plantor besättes och hvad der till erfordras i omkostningar, hvilket afdrages utaf det väcket, hvartill plantorna vid försäljandet stiga, och visar således företaget, när det går vähl, jordmånnen är god och väderleken fogar sig, så kan man efter tunlandet förvänta sig ungefärligen 1000 skålpund tobak; år 1727 tvenne tunland plandterat och 1728 2 ½ tunland, men som väderleken varit svår och intet torckhuus varit inrättadt, så har ej växten svarat emot plandteringsens vidd. I åhr äro 3 tunnland med plantor besatte, så att der af sees, att planteringen alla åhr tilltagit, och emedan torckhuset, som nu är i bygnad och inom den tiden tobaken mognar blifver färdigt, ty kan säkert för den

fruktbara väderlekens skull, som här tills varit, ett ansenligt antahl goda blad stå att ärhållas.

Tobaksplanteraren har den jorden, som besätties med plantor, fri för all afgift och får dess utan ett vist för hvart skålpund behåldne blader, som han lefvererar. Hvarvid man har den afsigten, at, när hon således i begynnelsen blifver encouragerad till flit vid planteringen och fuunnit der af någon fördehl, så skall ock borgerskapet efter handen derigenom upmuntras att taga honom till undervisning och den ena vilja hålldre plantera än den andra.

På det sättet lærer planteringen snart kunna göras gängse bland borgerskapet och en myckenhet tobak åhrl:en upbringas för det goda tillfället, der till är, så vähl i anseende till jordmånen, som til den ringa förtienst borgerskapet äger i andra måhl. De blad, som borgerskapet då skulle anskaffa, komma at lefvereras i magasinet emot ett så billigt prijs, att det som blifvit på planteraren påkostat der igenom kan ärsättias; men andra tagas intet emot än de, som äro af fulkommelig godhet, emedan till spinnerijs uprätthållande uti sin gode ärhåldne Credit intet annat spinnes än utvalt godz».

Till tobaksplanteringen, i det stånd hon då var, behöfdes för societetens räkning intet vidare förlag, än hvad jorden, torkhuset m. m. kostade i inköp och vidmakthållande. De fleste planterarne hade härpå sin utkomst, och dessutom kunde 24–26 kvinnor och barn erhålla arbete vid plantagerna om sommaren med rensning och kupning. Bibehölles plantagerna vid makt, så torde större delen af borgerskapet därvid hafva god utkomst.

Tobaksspinneriet sysselsatte 4 spinnare, som hvar för sig kunde tillverka 25,000 skålp. tobak årligen. Vid karfveriet kunde en karl upparbeta 12,000 skålp. kardustobak, »karfwat i rutor», och 24,000 skålp. af »ordinarie tobak». Af snus tillverkade en karl årligen 9,000 skålp. »samt af rappé lika så mycket». När alt detta var i full drift, behöfdes därtill ett förlagskapital af omkring 50,000 daler smt.

Vid tobaksfabriken hade 24 personer ständigt arbete, och desse erhöilo sin lön på sådant sätt, att de fingo visst betaldt för hvarje skålpund tobak och snus, som de tillverkat.

Enligt den berättelse, som samtidigt afgafs af trenne andre till Alingsås afsände deputerade, befans jordmånen omkring staden lämplig till plantering af färgväxter och tobak, af hvilken senare räknades 35,000 utsatta exemplar i en plantage, som stod under ledning af en utländsk trädgårdsmästare. Med skäl anmärktes dock, att något hus för bladens torkning ännu ej var uppfördt, en omständighet som ännu någon tid efteråt menligt inverkade på tobaksindustriens tillväxt. För öfrigt syntes man i Alingsås hafva inlagt god förtjänst om tobakskulturen, och den på spinneriet tillverkade varan – omkring 25,000 skålpund snus, tugg-och röktobak – hvartill dock mesta materialet hemtades från utlandet, omtalas såsom begärlig för den konsumerande allmänheten.

Efter denna lofvärda början bedrefs tobaksindustrien i Alingsås under ALSTRÖMERS tid på ett, som det synes, förtjänstfullt sätt, fastän den samma emellanåt hämmades af ekonomiska svårigheter och andra motgångar. Så småningom färdigbygdes torkhus och andra för ändamålet nödvändiga lokaler, skicklige trädgårdsmästare införskrefvos för plantagens vederbörliga skötsel, arealen utvidgades något samt omgafs med häckar till skydd mot blåsten och på spinneriet tillverkades en stor kvantitet tobak, som fortfarande åtnjöt allmänhetens förtroende. År 1734 utgjordes tobaksplantagen af 8 tunnland, 1737 sysselsattes i spinneriet en mästare samt 35 arbetare och 1740 erhöil

ALSTRÖMER tillstånd att anlägga ett pipbruk samt rättighet att plantera tobak på det i stadens närhet belägna rusthållet Nohlhaga.

Det bästa och mest kompetenta intyget om tobakshandteringens beskaffenhet i Alingsås under ALSTRÖMERS tid har bevarats åt efterverlden genom det besök, som själfve »blomsterkonungen» gjorde därstädes under sin Vestgötaresa, i början af juli år 1746. Vid denna tidpunkt odlades tobaken på långa och alnsdjupa sängar med gödseln i botten. Köld, väta och blåst voro enligt LINNÉS åsigt tobakens fiender. För att kölden ej skulle kunna göra skada, såddes fröna på våren i bänkar, som täcktes med pappersfönster; för att ej växterna skulle lida af vatten, voro sängarna höga och smala med blott tvänne rader plantor, och till skydd emot vädret omgäfvos dessa antingen af lefvande häckar eller också höga, afhuggna enbuskar, »hwilka alla gåfvo ett behageligt lungn för plantagerne».

I hvardera tobakshagen befann sig ett stort hus, där de afplockade bladen torkades. Väggarne voro försedde med aflånga gluggar, som kunde tillslutas med nedhängande luckor, genom hvilka luften insläpptes under torkningstiden. I spinneriet, som täflade med alla andra fabriker i tillverkning, hvad kvantiteten och godheten af de inhemska bladen angick, hade man enligt den uppgift, hvilken LINNÉ erhöll, föregående året spunnit tobak för en högst betydlig summa. Tillverkningen omfattade tugg- och röktobak samt snus. Sedan LINNÉ tagit tobaksmagasinet och det utom staden liggande pipbruket i betraktande samt för öfrigt genomgått alla på platsen befintliga verkstäder, uttalar han om ALSTRÖMERS industriella anläggningar ett särdeles förmånligt omdöme, en omständighet som för den riktiga uppskattningen af hans verksamhet den tiden är af största vikt, emedan det fälades af ett ögonvitne, som dels var samtidens störste naturforskare och dels i utlandet haft tillfälle att se mycket af samma slag.

ALSTRÖMERS vackra och löftesrika exempel i afseende på tobakskulturen vann snart efterföljare, och bland de förste, som började odla tobak i stort, voro rådmannen J. NEOSTADIUS och kronobefallningsmannen A. ALMQVIST i Grenna. Strax efter kommercekollegii påbud af år 1724 om tobaksplantering i riket anlade de en plantage vid den nämnda staden, men som de ännu saknade tillräcklig erfarenhet, så företogo de 1727 en resa till Holland, för att på ort och ställe inhemta nödig erfarenhet om hela tobaksindustrien. Sedan de återkommit med ökade insigter, anlades följande året en ny plantage, hvilken lyckades bra. De stannade ej vid detta, utan läto äfven 1731 utgifva en handbok i tobaksodling, hvilken är den första i sitt slag inom den svenska literaturen.

Samtidigt härmed grep man sig an med tobaksodling i Göteborg åren 1727–1728, men första försöken lyckades icke, emedan läget för platntagen ej var passande. Man förlorade dock ej modet, utan år 1731 lät magistraten anlägga en ny plantering vid Underås' bro, som stod under ledning af rådmän BRATT. Detta gick något bättre, men saken tog dock ej riktig fart, förrän något senare, då en från Alingsås inflyttad färgare vid namn SIGNEUL år 1740 ingick kompaniskap med köpmannen KOLLINIUS, och dessa båda idkade sedan tobaksodling med stor framgång samt gåfvo därigenom en maning åt flere andra att följa exemplet.

Fremst bland alla svenska landskap, hvad tobaksodling beträffar, stod sannolikt Skåne vid den tid, då man började bedrifva denna kultur i större omfång. I Ystad omtalas tobaksplantering i början af 1720-talet, men som jorden var sandig och mager och skörden blef mindre tillfredsställande, öfvergaf man detta företag för att något längre fram ånyo upptaga det samma. För öfrigt grep man sig an denna tid med tobaksodling vid nästan alla skånska städer, i synnerhet Malmö, Lund och Landskrona. Sämst

voro plantagerna vid Helsingborg, emedan de oupphörligt ledo skada af de våldsamma stormarne från hafvet.

Ända till år 1730 funnos i Landskrona många vackra trädgårdar med en myckenhet fruktträd af bästa slag, men vid denna tidpunkt började man hugga ned träden och i stället plantera tobak som mera lönande. Nio år sednare hade tobaken till den grad utträngt alla andra trädgårdsväxter, att grönsaker knappast vidare odlades i staden, utan alt sådant köptes på skutor från Pommern. Ännu så sent som i början af 1770-talet hemtade man därstädes en stor del af de för köket behöfliga grönsakerna fortfarande från Tyskland. – I Malmö uppgifves tobaksodlingen hafva blifvit införd af en italienare vid namn VANINO, och denna kultur fortsattes och ökades sedermera af dit inflyttade tyske och danske trädgårdsmästare. Från midten af 1750-talet bidrog den nitiske och insigtsfulle professoren E. G. LIDBECK i Lund att ytterligare uppdrifva den skånska tobaksodlingen, så att skörden däraf vid denna tid var särdeles betydlig. I sitt inträdestal i Vetenskaps-Akademien år 1755, som utgjorde en redogörelse för plantagerna i Skåne, uppgifver han, att endast i Lund skördades årligen omkring 160,000 skålpund tobaksblad.

Från de sydliga provinserna spred sig tobaksodlingen ganska snart till de nordliga delarna af vårt land, och i synnerhet var det städerna med deras rikare tillgång på gödningsämnen, som grepo sig an med detta nya näringsfång. För att blott meddela några få uppgifter, så odlades tobak i Norrköping 1741, och en storartad plantering däraf omtalas i midten af 1730-talet vid Stockholm, hvarest trädgårdsmästarna SVEN BREHMER och HENRIK GOLLNITZ – sannolikt inflyttade tyskar, att döma af namnen – framgångsrikt verkade för dess befrämjande. Flere andra vid Mälaren belägna städer, i synnerhet Vesterås, skyndade att odla denna vinstgifvande ört, och därifrån blef dess odling bekant på den omgifvande landsbygden. År 1735 började kammarherren ANDERS NORDENFLYCHT anlägga tobaksplantager på sin egendom Wiby i Harbo socken och Westmanlands län; genom kyrkoherden O. DECKBERG i Hollnäs förmåddes allmogen i flere af norra Uplands socknar att odla tobak (*Nicotiana rustica*) i början af 1740-talet, och tio år senare gjorde man försök därmed vid Gefle, men med mindre framgång, så att man därstädes i stället slog sig på att odla potatis.

Flere dylika försök omtalas äfven från ännu nordligare trakter – till exempel i Medelpad genom kyrkoherden J. L. HUSS – och om dessa äfven på ett och annat ställe verkligen lyckades, så satte dock de tidiga frostnätterna därstädes en gräns för alla bemödanden att uppdrifva växten i stort. – Tobaksodlingen omfattades öfver alt i riket, där klimatiska förhållanden gjorde den samma möjlig, med sådant allmänt intresse och antog ett så stort omfång, att LINNÉ redan år 1741 hade skäl för sitt yttrande: »tobak wet nu hwar at så», och fyra årtionden efteråt funnos större eller mindre tobaksplantager vid de allra flesta af södra Sveriges städer. Genom läroböcker i tobaksskötseln af ALMQVIST, NEOSTADIUS, DECKBERG, VON MENTZER, BOHNSACK m. fl. spreds kännedomen om tobaksskötseln till den stora allmänheten, och samtidigt uppstod en mängd fabriker för bearbetning och förädling af den rika skörden. Vid slutet af år 1754 funnos sålunda i själfva Sverige 10 fabriker, som tillverkade kardustobak, samt 170 spinnerier fördelade på 42 städer. Tillverkning af lerpipor egde samtidigt rum i Stockholm, Alingsås och Landskrona. Vid landets samtliga tobaksfabriker användes år 1748 ej mindre än 349 arbetare, och 1764, då tobakstillverkningen uppgick till ett värde af 1,130,398 daler, steg deras antal till 1,115 personer.

En god öfversigt af den svenska tobakshandteringen under sednare hälften af 1700-talet finnes uti en uppsats af bergmästaren SAMUEL HERMELIN om näringarnes förhållande uti rikets olika provinser år 1770. Vid denna tidpunkt var tobakens bruk så allmänt både bland ståndspersoner och allmoge, att det, som däraf inom riket konsum-erades, ansågs i värde uppgå till en summa af 200,000 riksdaler. De största tobaks-plantagerna funnos i Skåne och Blekinge samt vid Stockholm, Norrköping och Göteborg – alla andra städer att förtiga. Den areal, som användes till tobaksplanteringen, utgjorde i rund summa 800 tunnland, med en årlig skörd af omkring 4,000 skeppund blad. Detta var dock ännu ej tillräckligt för landets behof, hvarför ytterligare blad, arbetad tobak och snus infördes till ett värde af 80,000 riksdaler, oberäknadt alt, som insmugglades från Norge. Enligt hvad erfarenheten visat, så lönade det sig bäst att plantera tobak vid städerna, men på landsbygden borde ej allmogen odla denna växt annat än till husbehof.

Inom hvar och ett af de landskap, där tobakshandtering egde rum, stod den samma för tillfället på följande ståndpunkt.

Skåne. Det förnämsta af alla svenska landskap den tiden i tobaksodling, som dock mest egde rum omkring städerna. För att upptaga hvar och en af dessa städer, så egde Landskrona tobak planterad på 80–90 tunl. af stadsjorden samt arrenderade dessutom jord för samma ändamål i närliggande byar. I själfva staden funnos ej mindre än 5 tobaksfabriker med afsättning till åtskilliga orter inom riket. I Malmö skördade man på 30–40 tunl. stadsjord omkring 200 skeppund blad, som sedermera bearbetades på stadens trenne fabriker. Vid Ystad odlades växten på en areal af 12 tunl.; fabriken i Lund tillverkade 4,900 skålp. tobak af blad, som vuxit på stadens mark och kringliggande hemman. En ansenlig tobaksplantage jämte fabriker omtalas i Kristianstad. I Engelholm och Simrishamn voro plantagerna, som man väl kunde vänta, ganska an-språkslösa, men Engelholm hade dock en fabrik.

Blekinge. Största tobaksplanteringen egde rum i Sölvesborg, där invånarne hade sitt uppehälle af denna näringsgren, och i Karlshamn fans en ansenlig plantage jämte tvänne fabriker. Den odlade tobaken afsattes mest till Karlskrona, där plantager saknades, men vid hvars tvänne fabriker år 1771 tillverkades öfver 18,000 skålp. tobak. Uti Mellby, Elleholms och Asarums socknar hade man förut odlat tobak i stort, men numera planterades denna växt blott för husbehof.

Halland. Tobaksberedningen i Halmstad, som förut uppgått till 18–20,000 skålp. årligen, hade nu sjunkit till blott 2,000 skålp., och bladen erhöles från en plantage af omkring 6 tunl. vidd. Laholm egde både plantage och fabrik, hvilken senare tillverkade tobak af både in- och utländska blad. Allmogen odlade endast för eget behof, men från herrgårdarne såldes något till städerna.

Småland. Tobaksplantering idkades af allmogen, men ej i så stort omfång, att dess alster motsvarade behofvet däraf. Plantager funnos dessutom vid Kalmar, Wexiö, Jönköping, Eksjö och Grenna, och de största fabrikerna torde hafva varit i Jönköping och Eksjö.

Bohus län. Vid Göteborg funnos planteringar på 23 tunl., hvaraf skördades 2,400 lispund blad, och dess årliga tillverkning uppgick till omkring 66,000 skålp. rök- och tuggtobak samt snus, alt sammans i värde motsvarande ungefär 40,000 dal. silfvermynt. Anmärkas bör dock, att mycket utländska tobaksblad infördes. Uddevalla kunde uppvisa en liten årlig skörd af 20 lispund blad, men i de öfriga af länets städer fans ingen tobaksplantering.

Vestergötland. I Venersborg hade hela tobaksindustrien afstannat och i Åmål lefde den samma endast med tynande lif. Ulricehamn skördade årligen 100 lisp. blad, Skara 80 dito och Alingsås, där växten först började odlas i stort af JONAS ALSTRÖMER, häfdade ännu sitt gamla rykte med en skörd af 30–40,000 skålpund samt en fabrik. De öfriga städerna i Skaraborgs län hade små eller inga planteringar, men 4 fabriker.

Östergötland. Främst bland dess städer stod, såsom man kunde vänta sig, Norrköping, som idkade tobaksplantering på 100–120 tunl. jord. Stadens fem fabriker tillverkade för öfver 71,000 dal. silfvermynt, men tobaksbladen användes mest till snus (1771: omkring 64,000 skålp). Plantager och fabriker, om också ej i så stor skala som i Norrköping, funnos dessutom i Vadstena och Söderköping.

Södermanland. Tobaksplantering till husbehof egde rum på de flesta bondhemman och vid en del säterier till afsalu; fabrik fans endast i Nyköping. Den största plantagen var i Södertelje med årlig skörd af 60,000 skålpund.

Stockholm. Plantagerna därstädes lemnade vid pass 200 skeppund blad årligen och fabrikerne voro 25 med 382 arbetare, som tillverkade för öfver 320,000 dal. silfvermynt.

Upland. Upsala hade en jembförelsevis liten tobaksplantage och ett spinneri med en tillverkning af omkring 30,000 skålp.

Vestmanland. Plantagerna i Vesterås lemnade 1,200, Köping 500 och Arboga 300 skålpund blad. I hvardera staden fanns ett spinneri.

Nerike. Örebro län hade nästan ingen tobaksplantering.

Vermland. Fabriker i Karlstad och Kristinehamn, en i hvardera.

I Kopparbergs och Gefleborgs län idkades föga tobaksplantering och i det sednare endast i Söderala, Skogs och Hanebo socknar till eget behof samt till afsalu i Söderhamn, där också fans en liten plantage. Gefle hade 3 fabriker med årlig tillverkning för 13,000 dal. s:mt, och i Söderhamn bereddes röktoak af 6,000 skålp. blad, som till största delen voro af utländsk härkomst. Vesternorrland och Vesterbotten saknade både plantager och fabriker.

Under de resor inom fäderneslandet, som LINNÉ företog, sedan han blifvit professor vid Upsala akademi, och hvilka hade studiet af naturen och den allmänna hushållningen till syftemål, tog han, som alltid sökte gifva sin vetenskap en praktisk tillämpning, äfven noga reda på den samtida tobakskulturen. På resan till Gotland år 1741 fann han sålunda trädgårdarna vid Norrköping fulla af tobaksplantor, och som prof på hans vetgirighet kan anföras, att han äfven besökte ett spinneri i själfva staden. Inom vår tobaksindustri intager Norrköping, äfven under äldre tider, ett särdeles framstående rum, och en resande forskare, hvilken 32 år efter LINNÉ för ekonomiska studier besökte staden, förklarar också, att dess tobaksplantager voro bäst skötta af alla dem, som han sett under hela resan genom södra Sverige. Vid denna sednare tidpunkt voro de till skydd emot blåsten omgifna af pilläckar eller sprötstaket, utefter hvilka man planterat turkiska bönor för att göra dem ännu tätare.

Resan till Vestergötland år 1746 utvidgade ännu mera LINNÉS kännedom om den inhemska tobaksodlingen. Utom de förut nämnda plantagerna vid Alingsås och Höjentorp, fann han dylika i Uddevalla och Venersborg samt på flere andra ställen, i synnerhet omkring Trollhättan och Hunneberg. Härom lemnar han också följande intressanta meddelanden:

»Tobak war för några och tjuugu år sedan en sällsynt ört i Swerige, och man twiflade, om den någonsin kunde i Swerige med båtnad planteras; här utkommo publique och private

skrifter, som sökte råda och lära landsmannen at anlägga sådane nyttige plantager; bonden war owan, riste på hufvudet och wille ej gerna på denna omöjeligheten. Sal. landshöfdingen *Gyllenborg* (Grefve *Ol. Gyllenborg* 1676–1737, landshöfding i Elfsborgs län 1725) förelyste landtmannen här på orten med egne anläggningar, at en eller annor bonde blef lyckeligen smittad. Nu funno wi tilståndet efter önskan förändradt, ty altifrån Trollhättan til Tunhem och den tracten, som ligger wäster om Hunnebärg, så wäl som rundt omkring Hunnebärg, hade så lyckelige tobaksplanterare, at ofta en bonde af 1/8 hemman kunde sälja tobaksblader årligen för 100, 200, ja 300 dlr S:mt. De wore lyckelige, som inkommit med denna nyttiga konsten, ty här kunde de använda all sin gödsel på en liten åker, utan at föra den på aflägs åkrar. När de en gång sådt och utsatt tobaksplantorna, kunde barn, från 6 til 10 år, sedermera sköta alt det andra med wattning, rensning, kupande; imedlertid fick bonden mera winst af et litet tobaksland, än tilföre af all sin åker, och dertil fick han penningarne på et bräde, emedan åtskilliga tobaksspinnerier här woro inrättade, så at 5 tobaksspinnerier i nästa städer fourneras af förenämde tract. Det berättades ock förwiso, at bönderne här förledit år sådt tobaksblader för 24,000 dal. k:mt, det de aldrig på säd kunnat förtjena. Således tvingades de mindre af nöden at på torgen utbjuda sin små kycklingar och unga lamb. På detta sättet kunna wi med tiden undgå at hämta tobaksblader ifrån Holland, Ängeland och sjelfwa Virginien, när bonden öfweralt får se denna båtnad och antagna modet uti de bäste länder af riket. Dock skulle jag oförgripligen tycka, at denna plantage med rätta borde wara borgarens enskilte, ty den andra åkren blifwer försummad, som ej får gödsel, och gifwer ingen säd; jag förstår icke, hvilket är bättre, antingen köpa utifrån säd eller tobak, ty det ena är aliment och det andra luxe; jag wet ej eller, antingen missbruk af brännewin eller tobak med större nytta förbjudes, fast brännewin på en liten stund gifwer hunger, den tobaken förtager. Imedlertid lærer tobaksplanteringen sjelf sätta sina egne råmärken, emedan då för många begynna plantera en wara, faller priset, om icke consumptionen skulle lika stiga genom öfverflöd.»

Trenne år efteråt eller 1749 erhöill LINNÉ tillfälle att taga kännedom om tobaksodlingen i Skåne, där han fann betydande plantager vid Malmö, Kristianstad, Lund, Ystad och Landskrona. Den största torde hafva varit vid Malmö, hvarest man årligen inbergade 200 skeppund blad, och vid Kristianstad planterades tobak på en jordvidd af ej mindre än 25 tunland. Vid Simrishamn kunde man för den starka blåsten från hafvet ej odla denna växt, men LINNÉ trodde dock, att det skulle kunna lyckas, om man omgafve plantagerna med häckar, ty stängsel af träd blefve för dyrt på denna skogfattiga ort.

Samtidigt med den efter 1720-talet för hvarje år alt mera tilltagande tobaksindustrien utfärdades åtskilliga förordningar därom, hvilka, om de också vexlade efter det rådande partiets åsikter samt ej alltid visade sig fullt praktiska och ändamålsenliga, likväl buro vitne om vederbörande myndigheters nit den tiden att efter bästa förstånd befordra våra näringsgrenar. Dessa förordningar, hvaraf här anföras några bland de viktigaste, gingo i den fosterländska riktningen, att framkalla och skydda en svensk industri, så att man ej skulle öfversvämmas af sådana utländska produkter, som kunde framställas af inhemska råämnen. Bland de första steg, man tog i detta syfte, var utfärdandet år 1724 af det så kallade produktplakatet, hvilket hade till förebild den engelska navigationsakten. I kraft af denna förordning förbjödos alla utländska fartyg, vid vite af skeppets och lastens konfiskation, att till Sverige införa annat än sina egne länders alster, »hwarunder begripes alt hwad i hwart och ett land faller, växer och tilwärcas, jemwäl och hwad samma nationer hämta ifrån deras egne colonier, plantager och handelsplatzer».

Detta stadgande var också af behofvet påkalladt, emedan svenska handelsflottan vid det stora nordiska krigets slut befann sig i sådant förfall, att man med alt skäl

fruktade, att utländska fartyg skulle öfvertaga landets hela ut- och införsel. Äfven minuthandeln led intrång af de påpasslige främlingarne, så att man fick se, hurusom »tyskar och holländare sutto på svenska sjöstädernas torg och sålde kål, lök, morötter m. m. styfvertals».

Naturligt var också, att man bland alla andra näringsgrenar, så mycket som möjligt var, sökte skydda den uppblomstrande tobaksindustrien från att utträngas af den utländska. År 1728 t. ex. förbjöds all införsel af tobaksstjälkar vid vite af 100 daler silfvermynt samt varans konfiskation; 1735 höjdes tullen på utländskt snus, och samma år utfärdades förbud emot import af tobaks- och snusdosor, tobaksstjälkar och »Rappétobak» jämte åtskilliga andra varor, dels emedan de voro alldeles öfverflödiga, och dels emedan dylika kunde framställas inom landet af samma goda egenskaper som de utländska. Som en följd af dylika stadganden kan bland annat anföras, att redan följande året började tobakspipor, tillverkade i Stockholm, få afsättning inom landet. Förbud mot införsel af utländska pipor utfärdades 1741 och 1747, och detta hade den nyttiga inverkan på pipbruken i Stockholm och Alingsås, att deras tillverkning af både gröfre och finare sorter betydligt ökades. Åtgången af en så bräcklig vara som lerpipor var naturligtvis ganska betydlig, och endast vid Nohlhaga bruk strax utanför Alingsås uppgick tillverkningen år 1746 till ett värde af öfver 54,000 daler kopparmynt.

Den omsorg, hvarmed regeringen befordrade och skyddade denna näringsgren, bar också goda frukter, och år 1747 kunde Manufakturdeputationen i ett betänkande om svenska fabrikernes tillstånd afgifva ett särdeles förmånligt yttrande om den samtida tobaksodlingen inom landet. Denna hade nämligen redan då vunnit en sådan utveckling, att ett ansenligt parti blad årligen afyttrades till spinnerierna, en omständighet hvilken så mycket mera torde förtjäna städernas omsorg, som det var väl bekant, att importerad tobak ännu drog stora penningesummor ur landet. För ändamålets vinnande skulle man sålunda anlägga plantagerna på lämpliga ställen, där tjänlig jordmån och tillgång på gödsel kunde bereda odlaren en god skörd. Om dessa förhållanden rätt iakttoges samt bladen vederbörligen sköttes och sorterades, så trodde deputationen sig kunna försäkra, att »landet snart nog blifwer försedt med en tillräckelig ymnighet och godhet på denna waran, hwilket wore en ansenlig besparing för den allmänna utgiften». – Ännu högre hade tobaksodlingen tilltagit, då Manufakturdeputationen år 1769 inlemnade en likartad redogörelse, som omfattade åren 1764–1768. Från den tid, då J. ALSTRÖMER anlade sina plantager vid Alingsås, hade tobakskulturen så ökats öfver nästan hela riket, »att ej allenast ingen stad finnes, hvarest icke större och mindre täppor ända till stora ordentliga plantager gifvas, utan at man knappt ser någon gård eller koja å landet, som icke hafver någon instängsel för denne ört».

Till befrämjandet af den inhemska tobakshandteringen utkommo åtskilliga stadganden efter midten af 1700-talet, och så till exempel påbjöd regeringen 1752, att man skulle plantera färgväxter, kardborrar (*Dipsacus Fullonum* L. eller den så kallade kardtisteln, hvars blomhufvud begagnades till klädens ruggning), tobak m. fl. och lofvade dem, som därmed sysselsatte sig, åtskilliga förmåner. År 1767 erhöilo invånarne i alla svenska städer, med undantag af Stockholm, tillstånd att utan särskildt privilegium få tillverka snus och kardustobak; 1773 bestämdes, att utländska tobaksblad ej fingo säljas till andra än innehafvarne af de privilegierade tobaksspinnerierna och manufakturverken, och samma år förbjödos obehöriga personer att idka handel med inrikes tillverkad tobak.

Den inhemska tobaksindustrin, som för hvarje år antagit allt större omfång, betraktades likväl ej af alla med blida ögon. Skälen, som af dess motståndare anfördes däremot, voro likasom under föregående århundrade dels hygieniska, att växtens bruk var skadligt för helsan, och dels ekonomiska, att dess odling undanträngde de matnyttiga växterna.

En bland de förste motståndarne till tobaken var R. BROOCMAN, prost vid tyska församlingen i Norrköping, som i sin år 1736 utgifna hushållsbok tager denna växt och dess bruk i vederbörlig upptuktelse. Med all synbar välmening begagnar förf., i sin ifver att motverka tobakens användning, sådana kraftuttryck, att han ovilkorligen slår öfver i det komiska, och vi kunna därför ej neka oss nöjet att meddela följande prof på hans skrifsätt.

»Skadligt är det otidiga myckna tobaksrökandet, emedan den ädla tiden, som man borde använda Gudi till ära, sin nästa til tjenst, sig och de sina till nytto, dymedelst oförsvarligen förnötes. Skadligt och skändligt är tobak, det må rökas, snusas, tuggas eller i näsborrarna med velar instoppas, när man deraf gör sig en skadelig vana. Rökes det, så blifva väggarna svarta och rummet stinker som en lifländsk torkria, halsen och munnen lucktar illa och kan man ej snarare illa rekommendera sig hos honett folk och fruentimber. Snusas det omåtteligen, så tappar man omsider luckten, näsan förstoppas, hjernan förtorkas, kläderna orenas och under näsan blifver man rätt otäcker. Den som har lust att utförligen finna snustobaks skada, han kan läsa den lilla satyriska tyska traktaten, som plägar finnas på boklådorna i Stockholm under titel af Pica Nasi oder Sehnsucht der Nasen, som är rätt artigt skriven. Tuggas det, så sätter sig gemenligen en ful brun rand kring munnen, med sådant folk är rätt osnaskeligt och otäckt både att äta och dricka.

Skadligt är tobakets missbruk, emedan så otroligen mycket guld, silfver och penningar dymedelst offras åt Vulcano, går i luften och förslöses. Är ock på flere sätt högst beklageligt, att dess missbruk äfven här i Sverige så svåra sig inritat, att de allermästa, ja, ock ända in till små pojkar vant sig dervid i alla orter. Hvad för kostnad och depence äfven för bönderne och allmogen der vid sker, är otrolig, då både fader och söner, ja, ofta hustrurna med och alla i huset röka. Kunde detta skändliga missbruket afskaffas, så kunde bönderne årligen ansenligt spara ihop och behöfde då icke, när missväxt infaller, äta agnar, bark och annor onaturlig spis, utan för de besparade penningar köpa sig spannemål samt sig och de sina conservera. Mången torde åstunda veta, huru denna inritade skadliga ovanan kunde stå att botas och afskaffas, hvartill jag väl kunde några förslag och medel vid handen gifva, om jag ej fruktade, att det mig illa uttyddes, hvarför jag nu låter det bero med den gjorda välmenta påminnelsen».

Sedan regeringen altifrån 1720-talet litet emellan offentliggjort uppmaningar till allmänheten, att gripa sig an med tobaksplantering och dessa omfattats med så lifligt intresse, att stora plantager uppstått vid många af rikets städer samt i ej obetydlig grad äfven på landsbygden, började man plötsligen på högsta ort frukta för, att man gått för långt och att man i sin patriotiska ifver gynnat odlingen af en ört, som dels vore skadlig för helsan, och dels hotade att undantränga de matnyttiga växterna. Med den tvära ombytthet i åsigter, som är ett af frihetstidens utmärkande drag, började man nu lagstifta i alldeles motsatt riktning. Man begynte lyssna till dem, som ordade om tobakens ohelso samma egenskaper, och beslöt i anledning däraf, att söka inskränka dess användning. På framställning af ständerna lät regeringen sålunda år 1741 utfärda ett förbud emot tobaksrökning för dem, som ej fyllt 21 år, »emedan förfarenheten visar, det icke allenast svåra

olyckor och eldskador sig ofta tilldragit genom tobakseldens vårdslösa handterande, utan ock ungdomen af förvett och oförstånd medelst tobaksrökande förskämt helsan och förtärt mera än de varit i stånd att förtjena till föda, underhåll och nödigt behof, hvilket de vid mognare ålder med skada måste ångra». Öfverträdelse af denna förordning straffades med böter af två daler samt för hvarje gång, och i brist på tillgångar skulle den brottslige sitta i stocken.

Som detta påbud var omöjligt att öfvervaka och följderna däraf troligen ej blef den, som man åsyftat, så företog sig regeringen 1747 att belägga bruket af tobak jämte några andra så kallade öfverflödsartiklar med en årlig afgift. Man fick sålunda köpa sig tillstånd att röka för en summa af 1 daler silfvermynt, om man var stadsbo, eller 24 öre, i fall man hade sitt hem på landsbygden, och denna pålaga rättade sig dessutom äfven efter rökarens ställning i samhället. Från afgiften voro dock båtsmän, ryttare och soldater befriade under den tid, de stodo i kronans tjänst. Hvarje annan person däremot, som utan tillstånd rökte eller snusade, skulle plikta ej mindre än etthundra daler silfvermynt. Ett dylikt förbud utfärdades äfven år 1753, men vi känna ej, huru länge det varade, om det formligen upphäfdes eller så småningom föll i glömska.

För att minska plantering af tobak på landsbygden, afläts på hösten 1752 ett cirkulär till alla rikets landshöfdingar af innehåll, att de skulle draga försorg därom, »att landtmannen sysslosatte sig allenast med åker- och ängsskötsel och de flere till landt-hushållningen hörande ämnen, såväl för den mindre tillgång han emot stadsboen eger till gödsel, hvilken till större myckenhet fordras på plantager, som för att befrämja rörelsen stads- och landtmannanäringar emellan». Detta något förhastade påbud hade till följd, att tobaksplanteringarna flerstädes minskades, så att fabrikanterna ej kunde erhålla material inom landet, och med anledning däraf såg sig regeringen nödsakad att söka bota sitt misstag – med ett annat, genom att tillåta tobaksfabrikörerna att införa utländska blad, hvilket åter uppväckte stort missnöje bland alla plantageegare.

Många enskilda personer, som för egen del visst icke voro några motståndare till en inhemsk tobaksodling, äfven i största möjliga omfång, hyste dock starka betänkligheter emot dess förläggande till landsbygden, emedan bönderna däri genom drogos ifrån sädesodlingen. Till dem hör bland andra äfven LINNÉ, som på flere ställen i sina skrifter framhåller, att tobakskultur i större skala endast borde idkas af städernes invånare, men af landtmannen endast till husbehof. För att anföra blott ett exempel härpå, så yttrar han i beskrifningen af böndernes tobaksplantager omkring Alingsås år 1746: »Så nyttigt som det är för bönderna, at hafwa oköpanades tobak för egen mun, så skadeligit skulle det ock med tiden blifwa, om bönderne begynte anlägga stora plantager, och derigenom stjäla bårt gödslen ifrån åkren, ty tobaksfabriken tyckes oförgripeligen nödvändigt böra wara städernas enskildte». Samma omständighet framhölls också af Manufakturdeputationen år 1769 och Collegium Medicum 1785, hvilken sednare myndighet påvisade tobakens skadlighet för helsan och uttalade som sin önskan, att allmogens planteringslust måtte riktas på växter, som hade en nyttigare användning. I samma betänkande uttalade Collegium Medicum också sitt beklagande däröfver, att ungdomen börjat begagna tobak, »hvertill mera bekvämlighet nu gifves, då denne växt ej behöfver köpas från städerna, sedan den af allmogen nästan öfverallt planteras till landtbrukets skada och förlust».

För att befordra och höja det inhemska landtbruket, gingo flere personer, därtill sannolikt föranledda af de missväxtår, som emellanåt hemsökte Sverige, så långt, att de ville inskränka tobaksodlingen äfven vid städerna. Till dem hör bland flere andra äfven

med. d:r O. HAGSTRÖM i Linköping, som därom uttalade sig på följande sätt år 1765: »att tobak vid städer fritt planteras, men ej medicinalörter eller andra äteliga växter, det är så besynnerligt som att persuadera, en efter bröd ropande hop folk att stilla dess hunger med dans och spel. Tobakspipan borde vika för brödkorgen i dessa dyra tider».

Ännu skarpare framträdde dessa åsikter i en anonym, men särdeles väl skriven artikel från år 1779, innehållande en jämförelse emellan jordens användning till tobaksplantering eller spannmålsodling, hvilken bär vitne om författarens erfarenhet och fosterländska sinnelag. I denna uppsats tager nämligen den okände förf. redan i början afgjort parti emot tobaken, emedan den var skadlig och öfverflödig samt utträngde den mera nyttiga och behöfliga sädesodlingen. Den utsög jorden och behöfde mycken gödning, som bättre kunde användas. Dessutom kräfde tobaken mera omsorg än andra växter med gödselkörning, anläggning af drifbänkar, gräfning, utplantering, rensning, vattning, bladens afplockning och beredning m. m., så att förf. tror sig kunna uppgifva, att till en tobaksplantage af ett tunnlands vidd fordrades lika mycket arbete och omkostnad som till tio tunland åker eller äng. För öfrigt var det alldeles orimligt, att i stort odla denna växt och under tiden i Sverige, där god jord fans i öfverflöd, köpa spannmål från utlandet.

»På denna betraktelsen», säger förf., »kom jag, gamle åkerman, för en tid sedan i början af Augusti månad innevarande år, då jag reste omkring Stockholm åt Karlbergs, Norrtulls, Roslagstulls, Djurgårdsvägen och åt Danvikskanten samt Hammarby, Skans- och Hornstullsnejderna och såg i större och mindre stycken och fält, kanske flera hundra tunnland jord både inom och utom tullportarna använde till denna rökgröda och mångfaldiga stora gödselhögar hopsamlade till nästa års förödande. Jag, som svensk landsman, suckade, kanske af otidigt eller obehörigt nit, öfver mitt fosterlands, efter mitt tycke, illa använda jord, illa använda millioner dagsverken och människogöromål, illa använda många tusende tusende gödsellass, hvilket allt kunnat väl användas till sädesbruk och ängs förbättring, heldst säd och boskapshjordar tryta oss här i landet, men torde till behof deraf från utlänningar draga utur svenska kassan grofva summor.

»Huru lefde folket, tänkte jag, innan den jords-, dagsverks- och gödselödande växten ankom till plantering för allvar i landet? Jo, jag påminde mig, att vi hade godt efter gödsel för landtmannen ifrån Stockholm, säd nog och för godt pris och andra varor i proportion. Jag var landtman då, så är jag ännu, och änskönt jag ej vill alldeles skylla tobaksplanteringen för nuvarande dyrhet och folkbrist i landtbruk, blifver dock det betydande item det hjälper dertill, ty stor mängd löst folk sälla sig från landet till städerna, ja, äfven myckenhet af Dalortens folk både man- och qvinfolk, som arbeta eller sola sig i tobakslanden ifrån första vårdagen till sena hösten, hvilka likväl, till sädes- och landtbruket använde, kunnat med sitt arbete framskaffa flera tusende tunnor spannmål».

Trots alla dessa angrepp, saknade tobaken ej sina försvarare, som prisade dess utmärkta egenskaper i snart sagdt alla hänseenden. Till och med åtskilliga poeter stämde sina lyror till dess lof, och som prof härpå kan anföras följande utdrag ur ett skaldestycke, som under titeln »tobaksrökaren» utkom år 1791:

»Hur länge skall väl skalden dröja
Att föra dig utur din vrå?
Att äfven dig till skyar höja,
Till vördnad smädetungan böja,
Sitt vanvett verlden förebrå.
De stilla tidsfördrif man glömmer,
I bullret man ett lugn fördömer,

Der man dock seklers öden ser,
Hur hjeltars lof i rök försvunnit
Och offer på de altar brunnit,
Som tid och glömska brutit ner.

Sjung skaldemö! en lycklig man!
Som hunnit vid sin tända pipa
De tomma nöjens flärd begripa,
När elden i hans ådror brann,
Och huru ledsnad pilen bräckte,
Hur ångerns tårar gnistan släckte,
Hur lyckan syntes och försvann.

Sjung, hur de lätt tillskapte ringar
Af ljusblå rök till höjden svingar,
Som skingras af den minsta flägt,
Hur rökarn då ett anslag finner,
Ett storverk, som i rök försvinner,
Då det knappt var i tanken kläckt.

Sjung denna plantans stora värde,
Som uti nöden lifvet närde
Och gaf soldaten hopp och mod!
Som, då de yra stormar ryta
Och hafvets svallvåg skeppet bryta,
En sjöman ville icke byta
Mot drufvans saft vid Rhenens flod.»

Efter en öfversigt af tobakens historia och egenskaper, skildras tobaksrökaren på följande sätt:

»När folket bullrar, kan han tiga,
Han njuter fred, när andra kriga,
Hans pipa målar världens lopp:
Båd, menskans åldrar, årets tider
Och uti rökens pyramider
Han skådar menskans tomma hopp.
När tända stickan pipan nalkas.
Han tyckes se, hur våren skalkas,
När solen sprider eld och ljus.
Han efter *sommarns* bild ej söker,
Ty sjelfva plantan, som han röker,
Har sommarn lagt i hans kardus;
I rökens qualm och lätta imma
Han skådar *höstens* morgondimma,
Och askan, som blir kvar till slut,
Är *vinterns* bild och lifvets fasa,
När efter en den skönsta brasa
Hvar gnista släcks i askan ut».

På samma sätt och ungefär i lika omfång som förut fortfor tobak att vara en svensk kulturväxt under första hälften af 1800-talet, och de odlade arterna voro hufvudsakligen *Nicotiana Tabacum*, *N. macrophylla* samt här och där på landsbygden *N. rustica*. Mest funnos tobaksplantager i närheten af de städer, som egde fabriker för bearbetandet af råvaran, och dess utom odlades tobak mångenstädes i smått till hushöf, och detta af både hög och låg. Den samtida tobakslitteraturen är dock ytterst knapphändig, så att föreliggande uppsats naturligtvis ej kan göra något anspråk på att vara fullständig. Några detaljerade officiella redogörelser för denna periods tobaksodling finnas icke; det lilla, som anträffats därom, förekommer egentligen blott i ett och annat arbete af geografiskt och topografiskt innehåll, och endast med tillhjälp af de skriftliga upplysningar, hvilka benäget meddelats af åtskilliga vetenskapsmän och industriidkare, har det varit möjligt att åtminstone i någon mån fylla de stora tomrummen.

För att begynna med Skåne eller det landskap, där tobaken för första gången odlades i större skala inom vårt land så funnos betydliga plantager däraf vid nästan alla provinsens städer. År 1816 var produktionen så stor, att fabriker i Malmö inköpte ej mindre än 290,500 skålpund blad, och i första hälften af april månad följande året afsändes från Malmö till Stockholm 111,960 skålp. af samma vara. Tobak planterades dess utom flerstädes på landsbygden, i synnerhet i Åhus och den kringliggande trakten, och denna industri fortfar ännu i dag. – I Blekinge omtalas rätt stora plantager vid Sölvesborg och Karlshamn, och i Småland idkade Kalmar, Grenna och Eksjö samma näringsfång. Östergötlands tobaksfabriker hemtade en stor del af sitt råmaterial från tobaksfälten vid Norr- och Söderköping, men vid den förra staden upphörde tobaksplanteringen år 1848.

Med undantag af Skåne synes tobakskulturen, åtminstone i något större omfång, hafva bland alla Götalands provinser längst fortfarit i Vestergötland, och det ännu efter midten af 1800-talet. Vid städerna hade någon minskning inträdt, men i stället idkades tobaksplanteringen på landsbygden vid herresäten, bondgårdar och i de indelte soldaternas trädgårdstäppor. För att anföra några exempel, så planterades denna växt i Ryda, Göteneds och Wings socknar, på det senare stället »till öfverflöd och skada», emedan, som en samtida topograf meddelar, den bästa jorden och mesta gödseln därtill användes. Tobaksplantage fans, utom vid andra städer, vid Falköping 1818; vid Alingsås hade tobaksodlingen upphört redan fyra år förut, sedan fabriken blifvit nedlagd, men det af J. ALSTRÖMER anlagda pipbruket vid Nohlhaga fans då ännu kvar som ett litet minne af den industriella verksamhet, hvilken under föregående tidevarf herrskat i den närliggande staden.

I Hömbs by (Wartofta härad) odlade i slutet af 1840- och början af 1850-talet snart sagdt hvarje bonde till sitt eget behof tobak, som vanligen var upphängd i knippor till torkning i taket af boningsstugorna och hvaraf han flitigt skar och rökte. På säteriet Kafvelås, under hvilken egendom Hömbs by fortfarande lyder, idkades ungefär till midten af 1850-talet en ej obetydlig tobaksodling i en särskild täppa, benämnd »tobaksluckykan». Af dess skörd tillhandahöllos beredda och torkade blad åt godsets många underhafvande, till hvilka räknades flere tiotal arbetare vid ett närliggande alunbruk. På afräkning å sin stat och aflöning togo desse, som icke själfve odlade tobak, allt sitt behof ur herregårdens magasin liksom öfriga lifsförnödenheter. Denna bladtobak användes äfven till tuggning.

I Wallehärad odlades ända till slutet af 1860-talet tobak, som i knippor af några skålpund ännu år 1870 hölls till salu vid marknaden i Skara. »Wallehärstobaken» stod i högt anseende hos kännare. En annan tobak – möjligen äfven den af inhemskt ursprung – tillverkades af groft malda stjälkar på den LIDBOMSKA fabriken i Lidköping, hvarifrån den under namn af »Såder» försåldes till allmogen för omkring 42 skillingar skålpundet.

Inom Svea rike var tobaken en kulturväxt vid flere af Mälarens städer ss. Stockholm, Upsala och Westerås, vid hvilken sist nämnda stad den odlades ännu inpå 1860-talet. År 1829 uppgick skörden af tobaksblad på Stockholms stadsjord till omkring 21,700 lispund. Vid andra städer t. ex. Köping och Arboga hade tobaksodlingen blifvit nedlagd, emedan den samma med anledning af mindre lämplig jordmån ej varit riktigt lönande. För öfrigt odlades tobak i Svea rike, liksom i Götaland, flerstädes på landsbygden till husbehof. I Värmland utfärdade provinsens hushållningssällskap år 1820 ett tryckt cirkulär till allmogen, hvari lemnades en kort beskrifning öfver tobaksodlingen samt uppmaning att anställa försök därmed. Plantor torde bönderna kunna få på herregårdarne, hvilkas egare antyddes i maj månad hålla dylika till salu åt allmogen.

De nordligaste landskap, där tobak under denna tid odlades mera allmänt, voro Upland och Westmanland, men inom Norrland omtalas ej vidare några dylika försök.

För att utröna, hvilka arter och varieteter bäst passade för vårt land, anställde professor C. A. AGARDH åtskilliga odlingsförsök i Lunds Botaniska Trädgård och utgaf därom en liten uppsats år 1819. Försöken, hvilka anställdes med 11 arter och afarter, hvartill frön erhållits från Danmark, Tyskland, Frankrike och Brasilien, ledde till det resultatet, att de alla voro tämligen lättskötta. Bladen af dem profvades sedan af kännare, som förklarade dem vara jämgoda med de förnämsta utländska tobakssorterna. Exemplet verkade emellertid efterföljd, så att blott några få år efter försöken i Lund hade flere erfarna landtbrukare i Skåne börjat odla dessa nya arter. Försöken i stort lyckades så bra och skörden befans vara så god, att då ett lispund af den vanliga tobaken betaltes med 2 rdr och 24 skill., hade man för Marylandstobaken erhållit 6 rdr och för den brasilianska 8 rdr pr lispund. Ännu bättre torde, menar författaren, dessa tobaksorter komma att betalas, när fabriksidkarne fått öfvertyga sig därom, att de finare bladen ej vidare behöfva införas utifrån, utan mycket väl kunna framalstras inom landet. En så utmärkt sort som t. ex. den brasilianska *Nicotiana decurrens* Ag. trifdes godt i Lund på fritt land, fick stora, fullt användbara blad och satte mogna frön.

År 1815 funnos i Sverige 95 tobaks- och snusfabriker, och pipbruken voro 7 till antalet. Vid de nämnda fabrikerna tillverkades 1,200,000 skålp. kardus, 800,000 skålp. tuggtobak samt en million skålp. snus. Vanligen uppgifves, att cigarrer först gjordes i Sverige år 1830, men i den anförda redogörelsen för 1815 upptages äfven följande post: »Cigar : 294». Ovisst är dock, om med denna siffra menas stycken eller skålpund. Någon annan uppgift om cigarrtillverkning före år 1800, då man däraf producerade 7,200 skålp., har jag ej lyckats anträffa.

Under förra hälften af 1800-talet infördes inom tobaksindustrien åtskilliga nya och förbättrade metoder. År 1828 meddelade sålunda en anonym författare, att man kunde betaga tobaken dess elaka lukt genom att behandla bladen med lut, och ville man, att den skulle brinna väl samt gifva en vacker blå rök, så behöfde man blott tillsätta salpeter till luten. År 1836 erhöll J. D. JACOBSSON patent på cigarrmunstycken af halm; 1841 fick fabrikören J. SWARTZ i Norrköping åtta års patent på tvänne nya metoder vid snus-tillverkning och 1845 meddelade kommerskollegium åt tobaksfabrikören J. D. LABATT patent under fem år på maskiner för tillverkning af Manilla-cigarrer.

De största och mest bekanta tobaksfabrikerna under den förflutna delen af 1800-talet tillhöra Stockholm, Gefle, Norrköping, Malmö och Göteborg.

År 1802 funnos i Stockholm tolf tobaksfabriker med tillsammans 369 arbetare och en årlig tillverkning, som uppsteg till ett värde af något öfver 93,000 rdr b:co. Tobaksplantörerna voro fyra, och samma år importerades till staden tobaksfrö för 814 rdr. Af gammalt hade staden haft tillverkning af lerpipor, och år 1750 flyttade handlanden C. ASPGREN, som var en af den tidens pipfabrikörer, sitt bruk från Marieberg till gamla Kungsholmsbron. En priskurant från Stockholm i midten af 1700-talet upptager följande slags lerpipor, som därstädes förfärdigades, nämligen »Långa kronpipor», »Sveriges vapen», »bredklackar», »smalklackar», »krushufvud», »stora stumpar», »allehanda stumpar». År 1802 voro Stockholms pipbruk till antalet fem med ett årligt tillverkningsvärde af omkring 1,300 rdr b:co.

Enligt de uppgifter, som anträffats om Stockholms tobaksfabriker före år 1829, då Kommerskollegium började utgifva årliga redogörelser för Sveriges fabriker och manufakturer, var deras antal, arbetspersonal och tillverkningsvärde, det senare i rund summa följande:

Fabriker.	Arbetare.	Tillverkningsvärdet i rdr. b:o.
	1810.	
11	323	320,000
	1820.	
14	280	711,000
	1822.	
12	320	444,000
	1824.	
15	364	412,000
	1826.	
13	345	457,000

Den största tobaksfabriken i Stockholm, som omnämnes i Kommerskollegiets årsberättelse för 1830, egdes af grosshandlaren TH. ASPELIN med ett tillverkningsvärde af 134,000 rdr., som under de följande åren befinner sig i stigande. År 1838 är fabrikören J. F. LJUNGLÖF närmast TH. ASPELIN i afseende på tillverkningens storlek, och detta förhållande fortfor – enligt Kommerskollegii uppgifter, som härutinnan äro vår källa – till 1845, då den förre intog främsta rummet. Bland dessa båda aktade firmors produkter hafva ASPELINS röktobak »Hoppet» och LJUNGLÖFS snus »N:o 1» tillvunnit sig ett lika väl-förtjänt som allmänt erkännande så väl inom som utom Sverige. År 1853 framträder firman W. HELLGREN & COMP., som under den följande tiden ej gifvit de båda föregående

efter hvad tillverkningens godhet beträffar. Utrymmet medgifver ej någon redogörelse för alla andra tobaksfabriker, som under sednare tider uppstått i hufvudstaden.

År 1809 anlade S. C. RETTIG den efter honom benämnda och ännu fortfarande tobaksfabriken i Gefle, hvars nuvarande chef, konsul J. RETTIG, är grundläggarens sonsonson. I början tillverkades endast kardustobak, men denna måtte redan då hafva varit af utmärkt beskaffenhet, eftersom J. L. RONEBERG i »Fänrik Ståls sägner» egnat den samma ett välbekant omnämmande. Efter hand utvidgades fabriken verksamhet, så att äfven snus och cigarrer tillverkades därstädes. År 1836 är P. C. RETTIG med en tillverkning af 320,000 skålpund den förnämste tobaksfabrikören i riket näst TH. ASPELIN, och detta torde bäst vitna om den verksamhet, som RETTIGSKA firman utvecklat. Alla dess räkenskapsböcker förstördes i den förfärliga eldsvåda, som 1869 öfvergick Gefle stad, så att några detaljerade uppgifter om fabriken tillverkning före denna tid numera ej stå att erhålla.

Den SWARTZISKA snusfabriken i Norrköping, som räknar lika gamla som hedrande anor, grundlades redan år 1751 af PETTER SWARTZ, den nuvarande innehafvarens farfars farfar. Dess privilegier äro från 1753, och alt sedan detta år har tillverkningen bedrifvits fullt fabriksmessigt. Åren 1751–1752 var den så ringa och oregelbunden, att den ej med någon visshet kan uppgifvas, men 1753 uppgick den samma till omkring 550 skålpund snus af olika sorter med ett tillverkningsvärde af 2,350 daler kopparmynt. Att fabriken befann sig i ett raskt stigande, visar sig genast däraf, att tillverkningsvärdet redan det följande året hade mer än fyrdubblats. Mot slutet af 1700-talet hade fabriken tillverkning, enligt H. O. SUNDELIUS, under en längre tid varit ganska betydlig. P. SWARTZ afyttrade sålunda för hvarje år snus till ett värde af 18,000 rdr. och använde i sin rörelse minst 100,000 skålpund endast af inrikes tobaksblad. I våra dagar har den SWARTZISKA fabriken antagit ett ännu mera storartadt omfång, och värdet af dess tillverkning uppgick under förra året till en summa af öfver 289,000 kronor.

I Malmö anlades den sannolikt första tobaksfabriken i landet under förra hälften af 1700-talet af en till Sverige inflyttad holländare vid namn FRANS SUELL. Dennes sonson, kommerserådet FRANS SUELL – en i alla afseenden utmärkt personlighet – utvidgade högst betydligt den tobaksfabrik han erhållit i arf, och beredde därigenom god förtjänst åt en mängd arbetare inom själfva staden. Fabriken öfvergick sedan till hans dotterson, den insigtfulle affärsmannen F. H. KOCKUM, hvilken år 1848 var den tredje tobaksfabrikören i riket med en tillverkning af 313,000 skålp. tobak och snus. År 1887 tillverkades vid »F. H. KOCKUMS tobaksfabriks-aktiebolag» snus, tobak och cigarrer till ett värde af 89,000 kronor.

Göteborg framträder, som man kunde vänta af detta lifskraftiga och i alla afseenden så framstående samhälle, med särdeles ståtliga siffror på tobaksindustriens område. Redan år 1856 var firman LINDSTRÖM & BRATTBERG den fjärde i ordningen inom hela riket med en tillverkning af 449,000 skålpund. De största tobaksfirmorna, utom den redan nämnda, äro för närvarande FIEDLER & LUNDGREN (tillverkningsvärde 387,000 kr.), ERIK MELLGREN (tillverkningsvärde 324,000 kr.), LAMPE & COMP. (tillverkningsvärde 194,000 kr.), och af de öfriga är det ingen, hvars uppgifna årliga tillverkningsvärde, enligt sista upplagan af Sveriges handelskalender, understiger 100,000 kronor.

De ställen, där tobak nu för tiden odlas i stort, är Skåne, hvarest de första kulturförsöken med denna växt egde rum i början af 1720-talet, samt Stockholm med dess närmaste omgifningar.

Skånska tobaksodlingen har alt sedan slutet af förra århundradet i främsta rummet idkats vid Åhus i Kristianstads län och har på senare tider utbredt sig till hela den kringliggande trakten. Detta område, som har en radie af omkring 3 mil, omfattar Åhus, Rinkaby, Wiby, Fjelkinge, Nymö, Ljungby, Gualöfs, Kiaby, Ifvetofta, Nosaby och Widtsköfle socknar på sådana ställen, där man kunnat bereda plantagerna något skydd emot vindarne. Tobaksodlingen blir dock mindre och mindre betydande, ju mer man aflägsnar sig från Åhus. Såsom skyddsmedel emot vindarne begagnas, enligt en uppsats i Skånska Trädgårdsföreningens Tidskrift år 1877, dels häckar af fläderbuskar, och dels unga afhuggna björkar, hvilka vid midsommartiden pläga lassvis införas till Åhus, för att nedsättas rundt omkring tobaksplantagerna.

Jordmånen, som inom hela detta område utgöres af kalkhaltig sand, mer eller mindre blandad med mylla, är i hög grad lämplig för denna kulturväxt. Tobaksodlingen har också i betydlig mån bidragit att öka det ekonomiska välståndet i denna trakt. I Åhus, där den till tobakskultur använda jorden hufvudsakligen gödslas med väl ruttnad tång, odlas mest den vanliga tobaken, hvilken alltid frambringar moget frö och väger mera än den virginiska. Den senare, som ej synes riktigt kunna uthärda klimatet, mognar tämligen ojämnt och väger mindre, men betalas något högre. I vanliga år beräknas för det mesta en skörd af 4–5 lispund tobak på kaplandet, men på den bättre Åhusjorden kan man ibland få ända till 6 lispund på samma jordvidd. Totalafkastningen af tobak på hela det område, där den odlas, beräknas till ungefär 30,000 lispund pr år, hvaraf omkring en fjärdedel kommer på Åhus by.

Inom Malmöhus län odlas tobak i någon mån vid samtliga städerna, mest dock vid Landskrona, där Saxtorps socken utgör medelpunkten för denna industri. Största delen af den skånska tobaken afsättes till Stockholm, Göteborg, Linköping samt till åtskilliga andra städer och användes till gröfre cigarrer, tuggtobak och snus.

I trakten af Stockholm erhålles vanligen en årlig skörd af 30,000–40,000 lispund torra blad. Hofjägmästaren J. L. STRÖM, hvilken år 1878 lemnat en sakrik utredning af tobaksodlingen vid Stockholm samt dess betydelse i ekonomiskt afseende, har på grund af de jämförelser, han gjort emellan afkastningen af tobak och andra odlade växter, kommit till det resultatet, »att å jord af lämplig beskaffenhet och där förhållandena medgifva odlandet af tobak, sådan odling i allmänhet är mera vinstgifvande, än om samma jord användes för frambringande af andra, här i landet vanligen kultiverade växtalster».

Vid Julita herresäte i Nyköpings län började man 1881 att odla tobak och har alt sedan fortsatt därmed. Skörden af blad har vexlat från 55 lispund pr tunl., lägst år 1884, till 150 lispund, högst år 1887, på samma areal. Skörden afsättes till fabrik i Stockholm.

Som exempel på tobakens förmåga att tåla klimatet, kan anföras, att konsul J. RETTIG förra sommaren på försök anlade en mindre tobaksplantage i Gefle, hvilket lyckades alldeles förträffligt, så att bladen uppnådde en ovanlig storlek.

* * *

Till bibliotekarien C. ANNERSTEDT, v. bibliotekarien L. BYGDÉN, grefve E. LEWENHAUPT, professor R. FRISTEDT, kontraktsprosten F. SANDBERG, fabrikör C. SWARTZ, konsul J. RETTIG, major C. E. VON OELREICH, lektor K. F. THEDENIUS, lektor L. J. WAHLSTEDT samt direktör A. PIHL får jag härmed uttala en liflig tacksägelse för de värdefulla upplysningar, som jag från dem erhållit under utarbetandet af ofvanstående afhandling.